

Centar za regionalizam
Center for regionalism

FONDACIJA ZA OTVORENO DRUŠTVO

ANALIZA SPROVOĐENJA BILATERALNIH SPORAZUMA O ZAŠTITI PRAVA NACIONALNIH MANJINA SRBIJE SA HRVATSKOM, MAĐARSKOM, RUMUNIJOM I MAKEDONIJOM

Analize i preporuke

Centar za regionalizam, Novi Sad

2016.godina

**ANALIZA SPROVOĐENJA BILATERALNIH SPORAZUMA O
ZAŠTITI PRAVA NACIONALNIH MANJINA SRBIJE SA
HRVATSKOM, MAĐARSKOM, RUMUNIJOM I
MAKEDONIJOM**

Analize i preporuke

Centar za regionalizam, Novi Sad

2016. godina

Analiza sprovođenja bilateralnih sporazuma o zaštiti prava nacionalnih manjina Srbije sa Hrvatskom, Mađarskom, Rumunijom i Makedonijom

Autori tekstova: Darko Baštovanović, Tatjana Tucić, Aleksandra Popov, Jelena Perković

Izdavač: Centar za regionalizam, Laze Telečkog 6/1, 21000 Novi Sad

Za izdavača: Aleksandar Popov

Urednica izdanja: Jelena Perković

Tehnička obrada: Aleksandra Popov

Štampa: SZR Reclamare Novi Sad

Tiraž: 300

Projekat „Analiza sprovođenja bilateralnih sporazuma o zaštiti prava nacionalnih manjina Srbije sa Hrvatskom, Mađarskom, Rumunijom i Makedonijom” realizovan je uz podršku Fondacije za otvoreno društvo

SADRŽAJ:

Jelena Perković: Predgovor	1
Dr Goran Bašić: Recenzija istraživanja Centra za regionalizam o bilateralnoj saradnji Srbije sa Hrvatskom, Mađarskom, Makedonijom i Rumunijom u vezi sa zaštitom nacionalnih manjina	3
Darko Baštovanović: Analiza sprovođenja bilateralnog Sporazuma o zaštiti prava nacionalnih manjina Srbija - Hrvatska	5
Tatjana Tucić: Analiza sprovođenja bilateralnog Sporazuma o zaštiti prava nacionalnih manjina Srbije sa Mađarskom	17
Aleksandra Popov: Analiza sprovođenja bilateralnog Sporazuma o zaštiti prava nacionalnih manjina Srbija - Makedonija	29
Jelena Perković: Analiza sprovođenja bilateralnog Sporazuma o zaštiti prava nacionalnih manjina Srbija - Rumunija	37
Rezime i preporuke na srpskom, hrvatskom, mađarskom, makedonskom i rumunskom jeziku	49

Predgovor

Nastavljajući svoj ciklus istraživanja o statusu, položaju i problemima nacionalnih zajednica, Centar za regionalizam je uz podršku Fondacije za otvoreno društvo od septembra 2015. do 30. septembra 2016. godine¹ realizovao projekat „Analiza sprovođenja bilateralnih sporazuma o zaštiti prava nacionalnih manjina Srbije sa Hrvatskom, Mađarskom, Rumunijom i Makedonijom”. Činjenica da je ova tema manje istraživana u akademskoj javnosti, iziskivala je od istraživačkog tima posebnu odgovornost i objektivnost jer se radilo o analizi međudržavnih dokumenata. Ne manja odgovornost leži u činjenici da problematika statusa i položaja nacionalnih manjina kroz potpisane bilateralne sporazume obuhvata mnogo šire polje istraživanja od tradicionalnih okvira u kojima se ostvaruju prava tih zajednica. Bilateralni sporazumi su mehanizmi koji između ostalog imaju ulogu da blagovremeno upozoravaju na probleme. Kroz rad svojih komisija oni evidentiraju otvorena pitanja sa kojima se manjine, najčešće naseljene u pograničnim delovima države, suočavaju.

Sistem zaštite manjinskih zajednica i grupa ima svoju vertikalnu koja polazi od dokumenata Ujedinjenih nacija, preko međunarodnih deklaracija, evropskih Konvencija i preporuka koje određuju okvire pravne regulative manjinskih politika u zakonodavstvu pojedinačnih država. Bilateralni sporazumi koje međusobno potpisuju države na čijoj teritoriji žive pripadnici manjinskih zajednica je jedan od mehanizama kojim se uspešno unapređuje status i položaj nacionalnih zajednica. Republika Srbija, kao pravna naslednica SRJ i državne zajednice Srbije i Srne Gore, ratifikovala je četiri bilateralna sporazuma o zaštiti i unapređenju nacionalnih manjina. Sporazumi su potpisani sa Hrvatskom, Mađarskom, Rumunijom i Makedonijom. Ova publikacija je rezultat istraživanja efekata koje su oni ostvarili tokom više od decenije njihove primene. U izveštajima postoje dva suštinska fokusa. Jedan je evidentiranje otvorenih pitanja koje su Srbiji uputile druge strane potpisnice Sporazuma. Drugi fokus su preporuke za poboljšanje rada i funkcionisanje međuvladinih mešoviti komisija, koje su neposredni mehanizam sprovođenja sporazuma, uz istovremeno sugestije za poboljšanje i samog sadržaja teksta bilateralnih sporazuma.

Preporuke u ovoj publikaciji su proizišle iz konsultacija sa kopredsednicima i kosekretarima srpske delegacije u međuvladinim mešovitim komisijama i državnim organima i telima koji su sporovodili određene preporuke. Presudan doprinos su dali predstavnici nacionalnih saveta i nacionalnih zajednica, kao i stručna javnost.

Istraživačkom timu projekta “Analiza sprovođenja bilateralnih sporazuma u oblasti zaštite nacionalnih manjina između Srbije Hrvatske, Mađarske, Rumunije i Makedonije” je mnogo pomogla činjenica da je 5. marta 2016. godine Vlada Republike Srbije usvojila Akcioni plan za ostvarivanje prava nacionalnih manjina kao bazični dokument za proces predpristupnih pregovora Srbije sa EU za poglavlje 23. Značajna pomoć i orijentir tokom istraživanja bili su i periodični izveštaji ekspertske grupe Savetodavnog komiteta Okvirne konvencije Saveta

¹ Projekat je produžen zbog vanrednih parlamentarnih izbora u Srbiji koji su održani 24. aprila 2016.

Evrope, posebno iz juna 2015. godine. Projektni tim je ukrštajući nalaze svog istraživanja sa pomenutim dokumentima utvrdio niz podudarnih otvorenih pitanja. Načelno, i Akcioni plan i ekspertske izveštaji sugerišu bilateralne sporazume kao mehanizme kojima se rešavaju međusobna otvorena pitanja vezana za prava nacionalnih manjina u državama potpisnica. Ekspertski tim Savetodavnog komiteta Okvirne konvencije je preporučio da Srbija poveća napore da pored postojećih četiri bilateralna sporazuma, koji su predmet našeg istraživanja, zaključi *“bilateralne ugovore o saradnji koji se odnose na zaštitu manjina i sa drugim zemljama u regionu”*, uz istovremeno skretanje pažnje da bi lokalne samouprave trebale više koristiti sve instrumente teritorijalne saradnje duž granica Srbije. Akcioni plan za ostvarivanje prava nacionalnih manjina je u svom poslednjem 11. poglavlju koje je naslovljeno „Međudržavna saradnja“ definiše primarni strateški cilj koji je usmeren na *“unapređenje međunarodne saradnje između Republike Srbije i matičnih država nacionalnih manjina”*. On je potkrepljen određenim aktivnostima i njihovim nosiocima, rokovima i pokazateljima rezultata.

Istraživački tim duguje zahvalnost Zoranu Mašiću, Miloradu Đuriću, Nenadu Ivaniševiću, Goradni Govedarici, Dragoslavu Radenkoviću, Janošu Orosu i Mihalju Njilašu na pruženim informacijama tokom istraživačkog postupka. Takođe zahvalnost je upućena i predsednicima i članovima nacionalnih saveta, ustanovama i pripadnicima nacionalnih zajednica koje su bile predmet istraživanja.

Jelena Perković

**Recenzija istraživanja Centra za regionalizam
o bilateralnoj saradnji Srbije sa Hrvatskom, Makedonijom, Mađarskom i Rumunijom
u vezi sa zaštitom nacionalnih manjina**

Sredinom prošle decenije administracije Savezne Republike Jugoslavije i Državne zajednice Srbija i Crna Gora su zaključile sporazume sa Hrvatskom, Makedonijom, Mađarskom i Rumunijom o uzajamnoj zaštiti nacionalnih manjina. Nakon raspada Državne zajednice Srbija i Crna Gora obaveze iz zaključenih sporazuma preuzela je Republika Srbija jer su suštinski subjekti zaštite pripadnici srpske nacionalne manjine nastanjeni u pomenutim susednim državama i pripadnici hrvatske, makedonske, mađarske i rumunske nacionalne manjine u Srbiji.

Od tog perioda do danas u svakoj od pomenutih država razvija se normativna zaštita nacionalnih manjina koja podrazumeva sprovođenje međunarodnih standarda koje u ovoj oblasti predstavljaju dokumenti UN, Saveta Evrope i OSCE. U takvom političkom i pravnom kontekstu zaštita prava nacionalnih manjina kroz mehanizam uzajamne međudržavne saradnje pokazala se s jedne strane kao dobra ideja jer je ostavljena mogućnost državama da se dogovaraju i da saraduju u vezi sa pitanjima koja su od interesa za nacionalne manjine, s druge strane, iskazane su mnogobrojne slabosti, ne samo zbog toga što ovaj mehanizam nema efikasan način upravljanja promenama, već i zato što konačne odluke o sprovođenju odluka do kojih se dođe kroz forme bilateralnog sporazumevanja zavise više od političke volje, a manje od pravnih standarda i propisa.

U našoj naučnoj, stručnoj i široj društvenoj javnosti pitanjima nacionalnih manjina se ne pridaje pažnja koju, s obzirom na demografske, istorijske i savremene prilike zaslužuju. Zbog toga je istraživanje Centra za regionalizam iz Novog Sada o sprovođenju četiri bilateralna sporazuma, koji obavezuju Republiku Srbiju da dodatno zaštiti prava hrvatske, mađarske, makedonske i rumunske nacionalne manjine, značajno i predstavlja vredan osnov i podsticaj izučavanju ovog mehanizma „manjinske“ zaštite. U četiri nezavisna autorska teksta autori, Darko Baštovanović i autorice Aleksandra Popov Jelena Perković i Tatjana Tucić ukazuju na suštinu uzajamne državne zaštite nacionalnih manjina, sadržinu razgovora održanih u okviru vladinih mešoviti komisija, merama koje su dogovorene u vezi sa rešavanjem uočenih problema i najzad o tome šta je od dogovorenih mera ostvareno u svakodnevnom životu.

Istraživanje je sprovedeno korektnom deskriptivnom metodom, a zaključci i preporuke koje slede nakon svakog autorskog priloga su zasnovane na činjeničkom stanju, analizi sporazuma i zaključcima sa sednica državnih mešoviti komisija. Zapažanja o asimetriji u vezi sa dinamikom održavanja sednica sa različitim zemljama, kao i brojem dogovorenih mera, potvrđuju poznatu činjenicu da u našim javnim politikama nema dovoljno znanja i prostora za suštinsko rešavanje otvorenih pitanja zaštite nacionalnih manjina. Ova konstatacija bi još više došla do izražaja da je istraživanjem razmotreno i to na koji način je ovaj vid bilateralne saradnje doprineo unapređenju položaja pripadnika srpske nacionalne manjine u susednim zemljama.

Međutim, i bez komparativne analize ostvarivanja bilateralne saradnje, istraživanjem se došlo do podatka i zaključaka koji ukazuju, kako na primere dobre prakse i na probleme u vezi sa zaštitom nacionalnih manjina, tako i na nedostatke instrumenta bilateralne zaštite nacionalnih manjina.

dr Goran Bašić

Analiza sprovođenja bilateralnog Sporazuma o zaštiti prava nacionalnih manjina Srbija - Hrvatska

Autor: Darko Baštovanović

1. Društveno-politički kontekst

Jugoslovenska politička kriza krajem 1980-ih godina rezultirala je raspadom Jugoslavije i formiranjem novih samostalnih nacionalnih država. Tako su Hrvati u Srbiji došli u položaj nepriznate manjine, što je politički i ekonomski značilo i smenu njihovih kadrova u državnim i javnim službama te preduzećima, kao i isključenje iz procesa privatizacije. Devedesetih je godina broj Hrvata u Srbiji smanjen za 40.000 sa najtežim posledicama u Sremu. Petooktobarskim promenama 2000. godine otvorene su nove istorijske mogućnosti i za Hrvate u Srbiji. Hrvati su priznati kao nacionalna manjina, Srbija je ratifikovala međunarodne sporazume o manjinskim pravima, a sa Hrvatskom je sklopila i bilateralni sporazum o zaštiti manjina (2004). Ubrzo nakon Mađara, Hrvati su 2002. godine bili druga nacionalna manjina koja je izabrala svoju manjinsku samoupravu. Te godine je počelo i školovanje na hrvatskom jeziku i izučavanje fakultativnog predmeta Hrvatski jezik s elementima nacionalne kulture. Iz budžeta se finansira nedeljnik Hrvatska riječ (2003.), sve je više hrvatskih izdanja, mnoga kulturna društva vraćaju hrvatski predznak ili se osnivaju nova pa danas u Vojvodini i Beogradu deluje četrdesetak hrvatskih organizacija. U međuvremenu, 2008. godine osnovan je Zavod za kulturu vojvođanskih Hrvata, hrvatski je jezik u službenoj upotrebi u više vojvođanskih naselja a od 2009. godine i u pokrajinskim organima. Od 2010. godine na Radio-televiziji Vojvodine emituje se i TV dnevnik na hrvatskom jeziku. Međutim, uprkos znatnom poboljšanju položaja Hrvata, u praksi ima još poteškoća oko implementacije proklamovanog, posebno u obrazovanju. Odnose između dve države opterećuje tzv. bunjevačko pitanje. Nerešeno je i pitanje direktne političke zastupljenosti Hrvata u Skupštini Srbije. Srazmerno učešće Hrvata u državnim i javnim službama daleko je od poželjnog, a teška ekonomska situacija ima reperkusije i na ostvarivanje manjinskih prava. Poboljšanje društvenog, političkog i kulturnog položaja hrvatske manjine i dalje će zavisiti od pozitivnih promena u odnosima Hrvatske i Srbije, jačanju institucionalne infrastrukture Hrvata u Srbiji te njihove kadrovske profilisanosti. Osim deklarativne spremnosti u poštovanju zagarantovanih manjinskih prava potrebna je pozitivna promena u republičkim i pokrajinskim institucijama u smeru izjednačavanja standarda u odnosima prema svim manjinskim zajednicama, tako i hrvatskoj. Očekuje se da će se u skladu s napretkom u evropskim integracionim procesima Srbije postupno rešavati i otvorena pitanja od interesa za hrvatsku manjinsku zajednicu.

2. Osnovne informacije o Sporazumu

Bilateralni Sporazum o zaštiti nacionalnih manjina između državne zajednice Srbije i Crne Gore i Republike Hrvatske², potpisan je u Beogradu 15. novembra 2004. godine. Sporazum je potpisan u dva primerka na srpskom i hrvatskom jeziku i obe verzije su verodostojne. U ime tadašnje Vlade Srbije i Crne Gore, Sporazum je potpisao tadašnji ministar za ljudska i manjinska prava Rasim Ljajić, dok je u ime Vlade Republike Hrvatske dokument potpisala Vesna Škare Ožbolt tadašnja ministrica pravosuđa Republike Hrvatske. Bilateralni Sporazum je proglašen Zakonom o ratifikaciji Sporazuma između Srbije i Crne Gore i Republike Hrvatske o zaštiti prava srpske i crnogorske manjine u Republici Hrvatskoj i hrvatske manjine u Srbiji i Crnoj Gori. Zakon o ratifikaciji je donela tadašnja Skupština SCG na sednici 20. maja 2005. godine, a potpisao ga je tadašnji predsednik Srbije i Crne Gore, Svetozar Marović. Sam ukaz o proglašenju Zakona o ratifikaciji donet je na osnovu člana 26. alineja 7. Ustavne povelje državne zajednice Srbije i Crne Gore³. Zakon o ratifikaciji ima tri člana, prvi član se odnosi na ratifikaciju Sporazuma, drugi član donosi original tekst samog Sporazuma, dok se u trećem članu navodi kada Zakon stupa na snagu. U članu 18. samog Sporazuma se navodi da se on zaključuje na neodređeno vreme i da svaka strana potpisnica, odnosno ugovornica može pisano, diplomatskim putem da otkáže sporazum koji bi u tom trenutku prestao da važi šest meseci od datuma, kada je druga strana primila obaveštenje o otkazu.

Tabela 1. - *Bilateralni sporazum o zaštiti nacionalnih manjina između Republike Srbije i Republike Hrvatske*

Država	Potpisala	Ratifikovala	Primena
Republika Srbija (Srbija i Crna Gora)	15/11/2004	20/05/2005	01/06/2005
Republika Hrvatska	15/11/2004	18/03/2005	01/06/2005

3. Lista dokumenata na koje se bilateralni Sporazum poziva

Srbija je potpisivanjem Sporazuma sa Hrvatskom pokazala želju da se uvrsti u red modernih i demokratskih država u kojima se poštuju ljudska prava, a u prilog tome ide i činjenica da je bilateralni Sporazum potpisan u skladu (eksplicitno pobrojani dokumenti u samom Sporazumu) sa međunarodnim ugovorima i drugim relevantnim ugovorima koji su bitni za zaštitu i unapređenje manjinskih prava, a tu se svakako ubrajaju:

² Sporazum između Srbije i Crne Gore i Republike Hrvatske o zaštiti prava srpske i crnogorske manjine u Republici Hrvatskoj i hrvatske manjine u Srbiji i Crnoj Gori („Službeni list SCG“ - Međunarodni ugovori, broj 3/2005)

³ Ustavna povelja državne zajednice Srbije i Crne Gore

<http://eudo-citizenship.eu/NationalDB/docs/MON%20SM%20ustavna%20povelja%202003.pdf>

- Povelja Ujedinjenih nacija, Opšta deklaracija o pravima čoveka, Međunarodna konvencija o ukidanju svih oblika rasne diskriminacije, Međunarodni pakt o građanskim i političkim pravima, Međunarodni pakt o ekonomskim, socijalnim i kulturnim pravima, Konvencija o pravima deteta, Deklaracija o ukidanju svih oblika netolerancije i diskriminacije zasnovanim na veroispovesti i verovanju, Deklaracija o pravima lica koja pripadaju nacionalnim ili etničkim, verskim i jezičkim manjinama;
- Relevantni dokumenti usvojeni od Organizacije za evropsku bezbednost i saradnju, a naročito dokument usvojen na Konferenciji o ljudskoj dimenziji u Kopenhagenu 1990. godine i Izveštaj sa sastanka vladinih stručnjaka za zaštitu manjina, održanog u Ženevi 1991. godine;
- Evropska konvencija o zaštiti ljudskih prava i osnovnih sloboda, Evropska povelja o regionalnim ili manjinskim jezicima, Okvirna konvencija za zaštitu nacionalnih manjina i ostali relevantni dokumenti Saveta Evrope: Instrument Srednjoevropske inicijative o zaštiti nacionalnih manjina, Sporazum o normalizaciji odnosa između SR Jugoslavije i Republike Hrvatske;

4. Odredbe i članovi Sporazuma

Kako bi se shvatila suština bilateralnog Sporazuma i kako bi se on tumačio na što ispravniji i konstruktivniji način, neophodno je da se izvrši pregled odredbi i njegovih članova. Sporazum sadrži ključne osnove, ali i detalje koji su bitni za ostvarivanje manjinskih prava hrvatske nacionalne manjine u Republici Srbiji, i on je obavezujući za obe države jer su ga ratifikovale. U daljem tekstu napravićemo pregled kako bi se predočila suština materije obuhvaćena Sporazumom.

Preambula Sporazuma je poglavlje u kojem se obrazlažu razlozi njegovog usvajanja i daje važan uvid u kontekst samog dokumenta. Principi u Sporazumu su definisani opštim terminima i nisu suviše komplikovani za tumačenje. Iz preambule proizilazi stav da su države svesne postojanja manjina na svojim teritorijama i da imaju nameru da pripadnicima manjinskih zajednica osiguraju najviši stepen pravne zaštite i razvijanje njihovih nacionalnih identiteta. Naglašava se i značaj poštovanja prava nacionalnih manjina i njihove kvalitetne zaštite, kao jedno od načela na kojima počiva Evropska unija i utvrđuje se da zaštita prava manjina svakako doprinosi društvenoj i političkoj stabilnosti država u kojima žive. Preambula se završava potvrdom da nacionalne manjine predstavljaju integralni deo društva države u kojoj žive, da obogaćuju materijalnu i duhovnu kulturu zemlje u kojoj žive, kao i da doprinose produbljivanju prijateljstva i saradnje Srbije i Hrvatske. Konačna konstatacija u preambuli jeste da jačanje ostvarivanja prava manjina razvija dobrosusedske odnose. Bilateralni Sporazum potpisan između Srbije i Hrvatske ima 18 članova, i kao ostala tri koje je Srbija potpisala sa Mađarskom, Rumunijom i Makedonijom, izbalansiran je sa nacionalnim zakonodavstvom Republike Srbije. Situacija se komplikuje zbog člana 9. koji se tiče „omogućavanja“ političkog predstavljanja hrvatske zajednice na sva tri nivoa vlasti, što Republika Srbija ostvaruje u skladu sa nacionalnom zakonodavstvom koje je različito od

rešenja u zemljama regiona. Imajući ovo u vidu potrebno je napraviti pregled najvažnijih članova bilateralnog Sporazuma koji su važni za zaštitu i unapređenje položaja hrvatske nacionalne manjine u Srbiji, ali i za samu bilateralnu saradnju po pitanju zaštite manjina između Srbije i Hrvatske:

Član 1. garantuje da će se pripadnicima nacionalnih manjina osigurati pravo na očuvanje i izražavanje nacionalnog, kulturnog, jezičkog i verskog identiteta, pravo na održavanje i razvijanje manjinskog obrazovanja, medija i ostvarivanje posebnih interesa pripadnika manjina.

Članom 4. se garantuje podsticanje i zapošljavanje stručno osposobljenih radnika koji su pripadnici nacionalne manjine na svim nivoima i oblicima obrazovanja. Treći i četvrti pasus u četvrtom članu koji se odnosi na podsticanje saradnje u oblasti prosvete i školovanja nacionalnih manjina. Radi boljeg uvida prenosimo ga u celosti:

„Strane ugovornice će podsticati saradnju i razmenu u oblasti prosvete u delu koji se odnosi na obrazovanje nacionalnih manjina, posebno razmenom prosvetnih stručnjaka, školskih programa, udžbenika i drugih nastavnih materijala, omogućiti dodele stipendija i učestvovanje na seminarima stručnog usavršavanja manjinskih učitelja, podsticati direktnu saradnju škola, odnosno stvaranje uslova za uzajamne posete učenika i učitelja". a zatim dalje slijedi "Na području na kojem je organizovano školovanje pripadnika manjina na manjinskom jeziku i pismu, strane ugovornice će podsticati učenje jezika, kulture i istorije manjina i njihovih matičnih naroda u školama većinskog naroda".

Član 5. garantuje manjinama pravo na osnivanje kulturnih i prosvetnih centara i ustanova na teritoriji država ugovornica, i u tom smislu države se obavezuju da aktivno prate ostvarivanje kulturnih, verskih i prosvetnih potreba manjina. Ovaj član je veoma bitan jer se manjinama garantuje i zaštita spomenika kulture koji su važni za identitet pripadnika nacionalnih manjina.

Član 10. obavezuje države ugovornice da daju podstrek istraživanjima iz područja kulture, istorije i položaja manjina. U tu svrhu očekuje se da države podstiču učešće pripadnika manjina na istraživačkim projektima i u radu naučnih ustanova, kao i saradnju naučnih ustanova u tim istraživanjima.

Član 11. je bitan jer obavezuje države ugovornice da omoguće pripadnicima manjina slobodne kontakte sa državom matičnog naroda i sa njenim institucijama.

Član 12. obavezuje državu da podrže prekograničnu i ekonomsku saradnju u interesu manjinskih zajednica.

Član 9. je jedan od najbitnijih članova u Sporazumu jer je on kontinuirano tema otvorenog pitanja kada je reč o implementaciji Sporazuma i preuzetih obaveza. Naime član 9. se odnosi na političko predstavljanje nacionalnih manjina i njime je predviđeno da će države potpisnice omogućiti učestvovanje pripadnika nacionalnih manjina u procesu donošenju odluka koje se odnose na njihova prava i položaj na lokalnom, pokrajinskom i republičkom nivou, i da će

usvojiti propise kojima će omogućiti učestvovanje pripadnika manjina u predstavničkim i izvršnim telima. Ceo član 9. glasi:

"Strane ugovornice će omogućiti slobodno organizovanje i udruživanja pripadnika nacionalnih manjina. Strane ugovornice će omogućiti učestvovanje pripadnika nacionalnih manjina u donošenju odluka koje se odnose na njihova prava i položaj na lokalnom, pokrajinskom, republičkom nivou i nivou državne zajednice u Srbiji i Crnoj Gori, odnosno lokalnom, regionalnom i državnom nivou u Republici Hrvatskoj, omogućavajući osnivanje političkih stranaka i učestvovanje u predstavničkim i izvršnim telima na način da će unutrašnjim zakonodavstvom osigurati:

- zastupljenost nacionalnih manjina u predstavničkim i izvršnim telima na*
- lokalnom nivou,*
- zastupljenost u predstavničkim telima na pokrajinskom, republičkom i nivou državne zajednice u Srbiji i Crnoj Gori, odnosno na regionalnom i državnom nivou u Republici Hrvatskoj. Strane ugovornice će osigurati materijalne i druge uslove za izbor i delovanje izabranih predstavnika nacionalnih manjina. Strane ugovornice će se pri utvrđivanju područnih i/ili upravnih jedinica uzdržavati od dovođenja nacionalnih manjina u nepovoljniji položaj".*

Interesanto je zapažanje predstavnika Zavoda za kulturu vojvođanskih Hrvata na sastanku održanom u Subotici sa predstavnicima istraživačkog tima Centra za regionalizam. Tom prilikom je izražena dilema u pogledu "pravne snage" bilateralnih sporazuma. Postavljeno je pitanje da li je bilateralni Sporazum međunarodni dokument ili nešto što je Srbija donela za unutrašnju upotrebu. Ukoliko je bilateralni Sporazum međunarodni ugovor, trebalo bi ga direktno primenjivati, jer je opšte poznato da su međunarodni ugovori „iznad“ nacionalnog zakonodavstva.

5. Međuvladin mešoviti odbor

Međuvladin mešoviti odbor koji je instrument implementacije Sporazuma između Srbije i Hrvatske osnovan je na osnovu člana 16. Kako bi se bolje razumela funkcija Međuvladinog mešovitog odbora ovde citiramo pomenuti član 16.:

"U cilju sprovođenja Sporazuma strane ugovornice ustanovljavaju Međuvladin mešoviti odbor koji prati sprovođenje ovog sporazuma. Stranke u Mešoviti odbor određuju isti broj predstavnika među kojima se nalaze i predstavnici manjina. Članovi odbora koji su pripadnici manjina će se imenovati na preporuku krovnih koordinacijskih tela nacionalnih manjina koje su predmet Sporazuma. Mešoviti odbor sastaje se najmanje jednom godišnje naizmenično kod strana ugovornica Sporazuma, a osnovaće se 60 dana od dana stupanja na snagu ovog sporazuma. Zadaci Mešovitog odbora su:

- razmatranje ostvarivanja Sporazuma,*
- podnošenje preporuka vladama u vezi s ostvarivanjem Sporazuma.*

Odluke Mešovitog odbora strane ugovornice prihvataju usaglašavanjem".

Već nakon ratifikacije Sporazuma, obrazovan je i Međuvladin mešoviti odbor za praćenje njegove implementacije, međutim, nakon raspada državne zajednice Srbije i Crne Gore i gašenja Ministarstva za ljudska i manjinska prava Srbije i Crne Gore, dolazi do zastoja u održavanju sastanaka. Tek posle formiranja Vlade Republike Srbije 2008. imenovani su novi predstavnici srpskog dela Međuvladinog mešovitog odbora i nastavljeno je sa radom. Mešoviti odbor za praćenje bilateralnog Sporazuma između Srbije i Hrvatske imao je najviše održanih sednica. Poslednje dve sednice su održane 2011. u Šidu⁴ i 2014. u Zagrebu⁵. Iako se Međuvladin mešoviti odbor sa Hrvatskom sastajao pet puta, javnosti su dostupna samo dva zapisnika, sa pete i šeste sednice Međuvladinog mešovitog odbora.

Peta sednica Međuvladinog mešovitog odbora održana je u Beogradu i Šidu, 19. i 20. septembra 2011. godine. Srpsku delegaciju je predvodio Janko Veselinović, narodni poslanik, a hrvatsku delegaciju Petar Barišić, u to vreme načelnik Samostalne službe za Hrvate u inostranstvu i kulturu u Ministarstvu spoljnih poslova i evropskih integracija. Na dnevnom redu pete sednice Međuvladinog mešovitog odbora bile su sledeće teme:

1. Analiza zaključaka i preporuka sa četvrte sednice Međuvladinog mešovitog odbora,
2. Statusni položaj i finansiranje manjinskih institucija i udruženja,
3. Povraćaj imovine institucijama i udruženjima manjinskih zajednica i povraćaj crkvene imovine.

Na sednici su usvojene opšte preporuke za obe strane, i posebno preporuke za srpsku i hrvatsku stranu. Zapisnik sa pete sednice su potpisali Petar Barišić u ime hrvatskog Međuvladinog mešovitog odbora, i Janko Veselinović u ime srpskog Međuvladinog mešovitog odbora.

Šesta sednica Međuvladinog mešovitog odbora održana je u Zagrebu i Vrhovinama, 22. i 23. oktobra 2014. godine. Srpsku delegaciju predvodio je dr. Zoran Mašić, državni sekretar u Ministarstvu prosvete, nauke i tehnološkog razvoja Republike Srbije, a hrvatsku delegaciju predvodila je Darija Krstičević, direktorica državnog Ureda za Hrvate izvan Republike Hrvatske. Predmet rada šeste sednice je prema zapisniku:

1. analiza zaključaka i preporuka sa Pete sednica MMO-a,
2. razno.

Zapisnik su potpisali sa srpske strane dr. Zoran Mašić, a sa hrvatske Darija Krstičević.

Predstavnici Hrvatskog nacionalnog vijeća smatraju da se srpska strana nedovoljno kvalitetno priprema za sastanke Međuvladinog mešovitog odbora, i da ne postoji politička volja Republike Srbije da implementira preporuke Međuvladinog mešovitog odbora. Takođe je ocenjeno da su ponekad podaci, koji se prezentuju na sednicama Međuvladinog mešovitog odbora teško uporedivi i da obe strane prikazuju podatke o svim manjinama, a ne isključivo za srpsku, ili hrvatsku manju koje su predmet bilateralnog Sporazuma.

⁴ http://www.ljudskaprava.gov.rs/images/pdf/bilateralni_sporazumi/Zapisnik_sa_Pete_sednice_MMO.pdf

⁵ <http://www.hnv.org.rs/docs/zapisnik%20sa%206%20sednice%20mmo.pdf>

6. Četiri osnove oblasti ostvarivanja manjinskih prava

6.1. Pravo na obrazovanje

Školovanje na hrvatskom jeziku u Republici Srbiji unutar obrazovno-vaspitanog sistema postoji od 2002. godine. Ustavno pravo nacionalnih manjina na obrazovanje ostvaruje se u skladu sa više zakona kojima je regulisano školovanje u Republici Srbiji:

- Zakon o osnovama sistema obrazovanja i vaspitanja,
- Zakon o osnovnoj školi,
- Zakon o srednjoj školi,
- Zakon o visokom obrazovanju,
- Zakon o zaštiti prava i sloboda nacionalnih manjina.

Prema Zakonu o osnovnoj školi⁶, nastava na jezicima nacionalnih manjina može se organizovati u sredinama gde postoji najmanje petnaest prijavljenih učenika za upis u prvi razred⁷. U članu 3. bilateralnog Sporazuma navodi se da će se pripadnicima nacionalnih manjina omogućiti školovanje na maternjem jeziku shodno posebnim programima za koje se pre donošenja traži mišljenje udruženja nacionalnih manjina. Školovanje na hrvatskom maternjem jeziku je najzastupljenije u Subotici i okolnim mestima, dok je ono u drugim delovima AP Vojvodine znatno manje zastupljeno⁸. Ukupan broj đaka koji se školuju na hrvatskom jeziku nije veći od 10 posto ciljane populacije, što je daleko manje od ostalih nacionalnih manjina. Za hrvatsku zajednicu je veoma bitno da u školama gde postoji značajan procenat učenika hrvatske nacionalnosti postoji i hrvatski jezik sa elementima nacionalne kulture. Hrvatsko nacionalno vijeće je naglasilo da se moraju uvesti standardi za licenciranje nastavnika i profesora za hrvatski jezik i postaviti uslovi za poznavanje maternjeg jezika. Srbija je preporučila da se napravi međudržavni sporazum za rešavanje statusa nastavnika na srpskom a predstavnici hrvatske zajednice u Srbiji preporučili su osnivanje centra za učenje hrvatskog jezika ili školski centar po ugledu na pravoslavnu gimnaziju u Zagebu.

Što se tiče visokog školstva i dalje ne postoje katedra za hrvatski jezik i lektorat na Filozofskom fakultetu u Novom Sadu, dok druge manjine imaju svoje katedre i lektorate. Na šestoj sednici Međuvladinog mešovito odbora održanoj u Zagrebu 2014. pitanje katedre i lektorata za hrvatski jezik je posebno naglašeno u preporukama za obrazovanje za obe strane⁹. Srbija i dalje nije rešila pitanje nastavnika za hrvatski jezik jer ne postoji mogućnost za dobijanje licenci za ovlašćene predavače. Na istoj sednici u preporukama se Srbiji stavlja na znanje da radni status predavača koji dolaze iz Republike Hrvatske i dalje nije rešen. Jedan

⁶ http://www.paragraf.rs/propisi/zakon_o_osnovnoj_skoli.html

⁷ U pojedinim slučajevima nastava na maternjem jeziku može se organizovati i za manji broj učenika uz odobrenje ministra prosvete.

⁸ Razlog ovakvog stanja svakako treba tražiti u disperziranosti hrvatske manjine na teritoriji Republike Srbije i AP Vojvodine, Međutim iako je obrazovanje na maternjem jeziku Ustavom garantovano pravo i obaveza iz bilateralnog sporazuma, mnogi pripadnici se zbog prošlosti i negativnih predrasuda i dalje ustručavaju da iskoriste pravo i da svoju decu školuju na hrvatskom.

⁹ Zapisnik sa Šeste sednice srpsko - hrvatskog Međuvladinog mešovito odbora za manjine održane u Zagrebu i Vrhovinama, 22 i 23 oktobra 2014.

od ključnih problema školovanja na hrvatskom jeziku, koji se Srbiji na skoro svim sednicama Međuvladinog mešovitog odbora stavlja na znanje, jeste i problem štampanja udžbenika na hrvatskom jeziku. Srbija i dalje ne pokazuje želju da izdvoji sredstva za štampanje udžbenika na hrvatskom jeziku, a u isto vreme ne želi da odobri uvoz udžbenika iz Hrvatske. U preporukama srpskoj strani Međuvladin mešoviti odbor podseća da se po zakonskoj normi, sem kad to Zakon predviđa, jednom odobreni udžbenici ne mogu ponovo odobravati. Međuvladin mešoviti odbor je kao preporuku za rešenje ovog problema predložio da država Srbija odobri uvoz udžbenika iz Hrvatske dok se ne steknu uslovi za štampanje udžbenika u Srbiji. Pitanje oslobađanja PDV-a na donacije se najviše odnosilo na knjige, ali je nadležno Ministarstvo bilo potpuno neodređeno po ovom pitanju. U HNV kažu da po pitanju PDV nije bilo oslobađanja i da su zakonske procedure komplikovane i nejasne.

6.2. Pravo na službenu upotrebu jezika i pisma

Zakon o zaštiti prava i sloboda nacionalnih manjina¹⁰ je definisao da su lokalne samouprave dužne da uvedu u službenu upotrebu jezik one manjine koja na njenom području predstavlja udeo viši od 15 posto od ukupnog stanovništva. Ostvarivanje ovog prava kada je u pitanju hrvatska manjinska zajednica je posebno problematično jer se u nekim sredinama, pogotovo u Sremu, broj pripadnika hrvatske manjine nakon 90-ih godina prošlog veka izuzetno smanjio. Dodatnu otežavajuću okolnost po Hrvate čini i to što su oni relativno nova manjina, koja za razliku od tradicionalnih manjina, nije nasledila prava iz doba socijalizma koja se odnose na službenu upotrebu jezika i pisma. Iako je Skupština AP Vojvodine još 2002. pokrenula inicijativu da se hrvatski jezik uvrsti u službene jezike, ova inicijativa u suštini nikada nije sprovedena do kraja. Tek deset godina kasnije, 2012. godine, hrvatski jezik je postao jedan od šest službenih jezika u organima AP Vojvodine, gde postoje i zvanični prevodioci za hrvatski jezik u okviru Službe za prevodilačke poslove. U bilateralnom Sporazumu u članu 6. se taksativno navode oblasti u kojima će se manjinama obezbediti službena upotreba jezika i pisma, u skladu sa međunarodnim pravnim standardima. Za nas je veoma bitno da ukažemo na to da na poslednje dve zajedničke sednice Međuvladinog mešovitog odbora iz 2011. i 2014. nisu davane preporuke na ovu temu.

Danas je hrvatski jezik u službenoj upotrebi u sledećim mestima¹¹: grad Subotica¹², Stara Bingula u opštini Sremska Mitrovica, Sonta u opštini Apatin, Bački Breg i Bački Monoštor na području grada Sombora, Sot i Batrovci u opštini Šid. Najznačajniji grad u kome je hrvatski jezik u službenoj upotrebi je Subotica. U pojedinim opštinama gde žive Hrvati često se uvodi srpski jezik u formi latiničnog pisma.

¹⁰ http://www.paragraf.rs/propisi/zakon_o_zastiti_prava_i_sloboda_nacionalnih_manjina

¹¹ <http://www.puma.vojvodina.gov.rs/mapa.php>

¹² http://www.subotica.rs/documents/sluzbeni_list/su_sl_2003_61_sr.pdf

6.3. Pravo na informisanje na maternjem jeziku

Pravo pripadnika manjina da se informišu na sopstvenom jeziku predviđeno je u bilateralnom Sporazumu u članu 7. gde se manjinama garantuje pravo da se na maternjem jeziku informišu putem štampe, radija i televizije. Hrvati u Vojvodini danas na maternjem jeziku imaju radio i televizijski program kao i štampane medije. Redakcije koje informišu na jezicima nacionalnih manjina suočavaju se sa nizom problema: loša materijalna situacija, kadrovski problemi, zatvoreniji izvori informisanja nego za medije na srpskom jeziku, itd. Navedeni problemi utiču na kvalitet informisanja, ali nisu jedini sa kojim se suočavaju ovi mediji.

Pitanje informisanja hrvatske nacionalne manjine bilo je predmet šeste sednice Međuvladinog mešovitog odbora gde je zahtevano da države potpisnice reše pitanje prostora NIU Hrvatska riječ, ali je i zahtevano da država Srbija ujednači kriterijume za finansiranje manjinskih medija. Pravo na informisanje na hrvatskom jeziku našlo se i na petoj sednici Međuvladinog mešovitog odbora i tom prilikom je ukazano da je svakako pozitivno i značajno za hrvatsku manjinu osnivanje redakcije na hrvatskom jeziku u okviru RTV Vojvodina. Međuvladin mešoviti odbor je zahtevao da se reši radno pravni status radnika, urednika i honoraraca u hrvatskoj redakciji. Kako bi se poboljšalo informisanje hrvatske manjine na maternjem jeziku, Međuvladin mešoviti odbor je predložio da RRA u saradnji sa Republičkom agencijom za elektronske medije ispita mogućnost dodele regionalne frekvencije Radio Subotici.

6.4. Pravo na očuvanje kulture

Kada je reč o očuvanju kulturnog identiteta hrvatske nacionalne manjine, neophodno je napomenuti da je ona relativno nova manjina i nije imala mehanizme i institucionalne okvire kojima bi sačuvala svoju kulturu i etničku posebnost. Tek sa osnivanjem Zavoda za kulturu Vojvođanskih Hrvata 2008. hrvatska manjina u Srbiji dobija prvu bazičnu ustanovu kojoj je primarni cilj da očuva i neguje hrvatski kulturni identitet. Pre osnivanja Zavoda za kulturu vojvođanskih Hrvata, kulturni identitet zajednice svodio se na tradicionalne folklorno-etničke manifestacije pojedinih kulturno-umetničkih udruženja.

U bilateralnom Sporazumu o pravu manjine na očuvanje svoje kulture govori se u dva člana 5. i 10. U ovim poglavljima Srbija se obavezala da će negovati i ulagati napore u očuvanje kulturne posebnosti hrvatske manjine, i podsticati učešće pripadnika hrvatske manjine u istraživanjima i projektima koji su bitni za njen dalji kulturni razvoj. Na petoj sednici Međuvladinog mešovitog odbora 2011. u preporukama za obe strane i Srbiji i Hrvatskoj se predlaže da učine dodatne napore kako bi se podržavali projekti koji za cilj imaju negovanje kulturne baštine i zaštitu istorijskih spomenika. Međuvladin mešoviti odbor dalje, obema državama potpisnicama, predlaže da se nastavi sistematski rad na popisu i obnovi materijalne i nematerijalne baštine oba naroda u obe države potpisnice. Srpskoj strani se na petoj sednici preporučilo da nastavi sa obnovom kuće Bana Jelačića i da se u saradnji sa Hrvatskim nacionalnim vijećem nađe adekvatno rešenje za njenu namenu. Pitanje nacionalnih

spomenika i spomenika kulture je pokrenuto sa hrvatske strane, i u HNV-u smatraju da je pitanje spomenika pitanje reciprociteta. Predstavnici HNV-a takođe smatraju da postoji problem oko podataka o finansiranju kulturnih manifestacija jer nedostaju oficijelni i zbirni podaci sa lokala.

7. Specifične oblasti koje su rešavane u radu Međuvladinog mešovitoog odbora

Oko povraćaja oduzete imovine, HNV je naglasio da taj proces nije kontinuiran i da je pitanje povraćaja imovine u suštini pitanje političke volje. Predstavnici Hrvatskog nacionalnog vijeća su naglasili i da postoji velika neravnomernost prilikom povraćaja crkvene imovine. Od Agencije za restituciju Centar za regionalizam je dobio sledeće podatke o povraćaju imovine u vezi Subotičke i Zrenjaninske biskupije:

1. Subotička biskupija: vraćeno je 657 ha , 60 ari i 44 m² zemljišta, od čega 655 ha, 17 ari i 03 m² poljoprivrednog zemljišta, i ostatak je građevinsko. Objekti površine 11.144 m² na najatraktivnijim lokacijama u Novom Sadu (Katolička porta 2, Njegoševa 2, Laze Telečkog, Mite Ružića), Subotici (Harambašićeva 5, Matije Gupca 9-11, Braće Radić 9), Somboru (Trg cara Lazara 2);
2. Zrenjaninska biskupija: zemljište 6 ha, 28 ari i 23 m², građevinski objekti površine 6.509 m², uglavnom u Pančevu (tzv. Štapska zgrada, zgrada u Zmaj Jovinoj 4) i Zrenjaninu (zgrada bivše medicinske škole).

8. Pravo na političko predstavljanje manjina

Jedan od osnovnih problema u bilateralnom Sporazumu svakako da predstavlja član 9. u kojem su se obe države obavezale da će pored prava na slobodno organizovanje i udruživanje omogućiti i političko predstavljanje manjina na svim nivoima vlasti. Strane ugovornice se obavezuju da će u skladu sa svojim unutrašnjim zakonodavstvom osigurati zastupljenost nacionalnih manjina u predstavničkim i izvršnim telima na lokalnom nivou, i zastupljenost nacionalnih manjina u predstavničkim telima na pokrajinskom i republičkom nivou.

Pitanje političkog predstavljanja manjina na svim nivoima u Hrvatskoj se sprovodi kroz Ustavni zakon o pravima nacionalnih manjina, preko garantovanih mesta u predstavničkim i izvršnim telima na svim nivoima (u skladu sa procentom zastupljenosti srpske, odnosno, bilo koje druge manjine u ukupnoj populaciji). Srbija ovu ključnu obavezu ispunjava u skladu sa svojim nacionalnim zakonodavstvom koje eksplicitno ne „poznaje” mehanizam garantovanih mesta za političko predstavljanje manjina na sva tri nivoa odlučivanja, jer se opredelila za model koncepta prirodnog praga¹³. Potrebno je konstatovati da je hrvatska nacionalna

¹³ Visoki izborni cenzus ne odgovara strankama malobrojnih manjina. Čak i cenzus od tri procenta onemogućava većini manjinskih stranaka da dobiju svoje predstavnike u parlamentu. Zato su se neke zemlje odlučile da smanje izborni cenzus za stranke manjina na 1% ili da potpuno ukinu izborni prag (Poljska, Nemačka). Garantovanjem određenog broja poslaničkih mesta za posebne liste nacionalnih manjina

manjina od 2007. do 2012. imala predstavnika i u republičkom i u pokrajinskom parlamentu. Međutim, iako je hrvatska manjina zbog dobre političke organizovanosti uspevala da se izbori za svoja mesta u parlamentu, poslanici koji su predstavljali hrvatsku zajednicu bili su limitirani koalicionim dogovorima i interesima.

Pitanje političkog predstavljanja manjina na svim nivoima u Srbiji biće moguće ili promenom Ustava, ili promenom same odredbe iz Sporazuma. Rešenja zahtevaju složene procedure kao i međusobni dijalog i konsenzus obe strane, a konačano rešenje bi trebalo odgovarati manjinama u obe države. Međutim, Akcioni plan za prava nacionalnih manjina kao dokument prema kojem će se odvijati predpristupni pregovori Srbije i EU za poglavlje 23 u svom odeljku VII Demokratska participacija, predviđa da će Srbija preduzeti korake na „razvijanju efikasnih mehanizama demokratske participacije nacionalnih manjina“ sa ciljem da se obezbedi odgovarajuća zastupljenost predstavnika nacionalnih zajednica u predstavničkim telima na sva tri nivoa vlasti, a ovo nastojanje biće verifikovano kroz promenu Ustava Republike Srbije.

Na okruglom stolu “Analiza sprovođenja bilateralnog sporazuma između Republike Srbije i Republike Hrvatske” koji je održan 29. februara 2016. godine u Subotici prisustvovali su članovi Međuvladinog mešovitog odbora, predstavnici ambasade Hrvatske u Beogradu, članovi HNV-a, ustanova hrvatske zajednice, zaštitnik građana Subotice, predstavnici medija i nevladinih organizacija. Učesnici okruglog stola su tokom rada konstatovali da kod vlasti u Srbiji ne postoji politička volja za sprovođenje nekih preporuka Međuvladinog mešovitog odbora i da su samo pokrajinski organi sproveli odluku o finansiranju NIU „Hrvatska riječ“. Takođe, rečeno je da na sastanke Međuvladinog mešovitog odbora srpska delegacija po hirerarhijskoj strukturi ne šalje najviše predstavnike resornih državnih organa već niži rang državnih službenika, što za posledicu ima neadekvatno sprovođenje preporuka Međuvladinog mešovitog odbora koje su često na margini interesovanja političara i insitucija koje bi ih trebale sprovoditi. Primedba je data i na činjenicu da sastav Međuvladinog mešovitog odbora nije stalan što umanjuje efikasnost njegovog rada i stavlja pod znak pitanja kompetentnost pojedinih članova srpske delegacije koji su učestvovali u radu Odbora. Na okruglom stolu je skrenuta pažnja da bilateralni Sporazum ima jaču snagu nego nacionalno zakonodavstvo i on se potpisuje u specifičnim slučajevima - kada domaća zakonodavstva ne mogu rešiti neki međudržavni problem. Pre svega tu se misli na sprovođenje člana 9. Sporazuma koji definiše političko predstavljanje pripadnika hrvatske zajednicima na sva tri nivoa vlasti. Tom prilikom je rečeno da je bilo pokušaja da se reši problem političkog predstavljanja, ali od svih predloga se odustalo. Srbija je u međuvremenu ratifikovala Sporazum o zaštiti prava nacionalnih manjina, međutim, nije tražila izmenu člana 9.

Istovremeno učesnici u radu skupa su istakli da treba rešiti problem štampanja udžbenika na hrvatskom jeziku i osnivanje lektorata za hrvatski jezik. Na okruglom stolu je rečeno da ima pomaka, jer je u opštini Šid u mestima gde živi značajan broj Hrvata hrvatski jezik dobio

obezbeđuje se predstavljenost manjina, čak i u slučajevima ako manjinske partije ne osvoje dovoljan broj glasova za ulazak u parlament.

status službenog jezika ali je ostalo otvoreno pitanje učešća pripadnika hrvatske zajednice u radu državnih organa, policiji i sudstvu.

Preporuke koje su tokom istraživanja evidentirane na rad Međuvladinog mešovito g odbora

- Pokazati viši stepen spremnosti, odnosno, političke volje za sprovođenje preporuka koje se daju na zasedinjima Međuvladinog mešovito g odbora.
- Sastav članova srpske delegacije u Međuvladinog mešovito g odbora bi trebalo da bude u rangu najviših državnih službenika.
- Utvrditi mehanizme koji obezbeđuju kontinuitet u sastavu članova delegacija koje učestvuju u radu Međuvladinog mešovito g odbora.
- Ispoštovati sve odredbe bilateralnog Sporazuma i u skladu sa odredbama sprovesti preporuke koje se daju na zasedanjima Međuvladinog mešovito g odbora, pre svega ispunjenje člana 9. bilateralnog Sporazuma koji definiše političko predstavljanje nacionalnih manjina na sva tri nivoa vlasti, konkretno pripadnika hrvatske zajednice.
- Obezbediti uslove za veću transparentost rada Međuvladinog mešovito g odbora i veću vidljivost njegovog rada.
- Vlade Republike Srbije i Hrvatske treba zvanično obavestavati o preporukama koje se daju na sednicama Međuvladinog mešovito g odbora.
- Ustanoviti posebno telo koje će pratiti sprovođene usvojenih preporuka Međuvladinog mešovito g odbora.
- Kompletirati zapisnike sa svih održanih sednica Međuvladinog mešovito g odbora

Analiza sprovođenja bilateralnog Sporazuma o zaštiti prava nacionalnih manjina Srbije sa Mađarskom

Autorka: Tatjana Tucić

1. O bilateralnim odnosima između Republike Srbije i Republike Mađarske

Bilateralni odnosi između Mađarske i Srbije, u trenutku kada se ovaj izveštaj zaključuje, kako procenjuju najviši zvaničnici sa obe strane, nisu nikada u istoriji bili toliko dobro ocenjeni. Pozitivni stavovi Nenada Ivaniševića, državnog sekretara i koopedredavajućeg srpske delegacije u Međuvladinoj mešovitoj komisiji, kao i Ferenca Kalmara, koopedredavajućeg Međuvladine mešovite komisije mađarske strane, i stavovi ostalih srpskih zvaničnika koji su izrečeni na poslednjoj, petoj sednici Međuvladine mešovite komisije Srbije i Mađarske održanoj 4. aprila 2016. godine, ukazuju na to da su, u svojim politikama, Vlade obe zemlje, orijentisane ka kontinuiranom unapređenju međusobnih odnosa.

Dobrim međusobnim odnosima Srbije i Mađarske svakako je doprinelo, pre svega, osnivanje Mešovite mađarsko-srpske komisije istoričara, u decembru 2010. godine, a koja se bavi istraživanjem zločina počinjenih između 1941. i 1948. godine. Rad ove Komisije odigrao je značajnu ulogu u tome da se 26. juna 2013. godine ostvari istorijsko pomirenje dva naroda na komemoraciji u Čurugu, na kojem su, kao glavni akteri, bili predsednici ove dve zemlje. Ovaj čin, kojem je prethodilo usvajanje Deklaracije u Narodnoj skupštini Srbije o osudi zločina izvršenih 1944-45. nad civilnim mađarskim stanovništvom, otvorio je nove perspektive razvoja bilateralnih odnosa.

2. O bilateralnom Sporazumu

Sporazum između Srbije i Crne Gore i Republike Mađarske o zaštiti prava mađarske nacionalne manjine koja živi u Srbiji i Crnoj Gori i srpske nacionalne manjine koja živi u Republici Mađarskoj („Službeni list SCG“ - Međunarodni ugovori, br. 14/2004), zaključen je 21. oktobra 2003., a ratifikovan je na sednici Skupštine Srbije i Crne Gore, 15. juna 2004.

Republika Srbija je, u skladu sa Polaznim osnovama za preuređenje odnosa Srbije i Crne Gore i članom 60. Ustavne povelje Državne zajednice Srbija i Crna Gora, postala sledbenik zajednice i u celosti je nasledila njen međunarodno pravni subjektivitet i međunarodne dokumente.

Sporazum je utemeljen na principima i odredbama međunarodnih dokumenata o ljudskim pravima i zaštiti manjina, sa posebnim osvrtom na sledeće dokumente:

- Povelja Ujedinjenih nacija;
- Univerzalna deklaraciji o pravima čoveka;

- Konvencija UNESCO o borbi protiv diskriminacije u oblasti prosvete;
- Međunarodna konvenciju o uklanjanju svih oblika rasne diskriminacije;
- Međunarodni pakt o građanskim i političkim pravima;
- Međunarodni pakt o ekonomskim, socijalnim i kulturnim pravima;
- Konvencija Ujedinjenih nacija o pravima deteta;
- Deklaracija Generalne skupštine UN o uklanjanju svih oblika netolerancije i diskriminacije zasnovanih na religiji i uverenjima;
- Deklaracija Generalne skupštine UN o pravima pripadnika nacionalnih ili etničkih, verskih ili jezičkih manjina;
- Deklaracije i preporuke izražene u okviru procesa KEBS-a, odnosno OEBS-a, kao što su Završni dokument Konferencije KEBS-a o ljudskoj dimenziji (Kopenhagen, 1990), Helsinški dokument KEBS-a (1992) i Povelja OEBS-a o evropskoj bezbednosti (Istanbul 1999);
- Evropska konvencija o zaštiti ljudskih prava i osnovnih sloboda (Evropska konvencija o ljudskim pravima);
- Evropska povelja Saveta Evrope o regionalnim ili manjinskim jezicima;
- Okvirna konvencija Saveta Evrope za zaštitu nacionalnih manjina

Bilateralni sporazumi o zaštiti nacionalnih manjina predstavljaju poseban međunarodno-pravni okvir prava pripadnika nacionalnih manjina u Republici Srbiji i garantuju visok nivo zaštite manjinskih prava. Ovi sporazumi predviđaju ustanovljenje međuvladinih mešovutih tela u čiji sastav, sa srpske strane, ulaze predstavnici nadležnih ministarstava, vladinih službi, pokrajinskih sekretarijata i predstavnici nacionalnih manjina.¹⁴

Sporazum predviđa da države potpisnice aktivno deluju na obezbeđivanju očuvanja i razvoja nacionalnog, jezičkog, kulturnog i verskog identiteta mađarske, odnosno srpske nacionalne manjine, takođe preduzimaju odgovarajuće mere u oblasti ekonomskog, društvenog, političkog i kulturnog života, u cilju obezbeđivanja jednakih mogućnosti pripadnicima nacionalnih manjina. Ove mere obuhvataju širok spektar oblasti ostvarivanja manjinskih prava – od podsticanja osnivanja manjinskih obrazovnih, informativnih i kulturnih centara, zaštite i očuvanja kulturne baštine i arhitektonskih nasleđa i spomenika kulture, preko omogućavanja manjinskim zajednicama da slobodno ispovedaju veru i bave se verskim aktivnostima, da se školuju na maternjem jeziku, koriste svoj maternji jezik u svim oblastima života, kako na službenom tako i u privatnom nivou. Bilateralni Sporazum takođe preporučuje aktivnosti usmerene na uključivanje pripadnika nacionalnih manjina u javne poslove, kao i na obezbeđivanju ekonomskog i socijalnog razvoja oblasti koje su naseljene manjinama.

Međuvladine mešovite komisije obrazovane su na osnovu sporazuma o zaštiti manjina Srbije sa Mađarskom i Srbije sa Hrvatskom održale su prve sednice ubrzo nakon ratifikacije

¹⁴ Gordana Govedarica o radu međuvladinih mešovutih tela, veb sajt Kancelarije za ljudska i manjinska prava Vlade Republike Srbije <http://www.ljudskaprava.gov.rs/index.php/yu/vesti/379-gordana-goveradica-o-radu-meduvladinih-mesovutih-tela>

sporazuma, ali nakon raspada Državne zajednice Srbije i Crne Gore i ukidanja Ministarstva za ljudska i manjinska prava Srbije i Crne Gore došlo je do pauze u održavanju sednica. Nakon formiranja Vlade Republike Srbije 2008. godine, imenovani su novi kopredsednici srpskog dela svih međuvladinih mešovityh komisija za nacionalne manjine, te su komisije sa Mađarskom i Hrvatskom nastavile sa radom, a u međuvremenu je prvu sednicu održala i komisija obrazovana na osnovu sporazuma o zaštiti manjina potpisanog sa Rumunijom.¹⁵

Do sada je Međuvladina mešovita komisija Srbija-Mađarska održala četiri sednice. Prva sednica održana je 13. decembra 2004. godine u Budimpešti. Delegacije su predvodili kopredsednici Međuvladine mešovite komisije, u ime srpsko-crnogorske delegacije Rasim Ljajić, tadašnji ministar za ljudska i manjinska prava, dok je u ime mađarske delegacije bio Vilmoš Sabo, politički sekretar Kancelarije premijera, koji su vodili delegacije i na drugoj sednici, održanoj 10. novembra 2005. godine u Subotici. Trećom sednicom, koja je održana 21. i 22. maja na Andrevlju na Fruškoj Gori predsedavao je, u ime delegacije Republike Srbije, kao sukcesora Državne zajednice Srbija i Crna Gora, Bojan Pajtić, predsednik Izvršnog veća AP Vojvodine, a u ime delegacije Mađarske Ferenc Gemeši, državni sekretar za manjine i nacionalnu politiku. Poslednja sednica održana je u Budimpešti 20. juna 2011. godine. Na čelu srpske delegacije bio je Bojan Pajtić, predsednik Vlade AP Vojvodine, dok je mađarsku delegaciju predvodila Žužana Repaš, zamenica državnog sekretara za nacionalnu politiku Ministarstva za administraciju i pravdu.

Posle pauze od 5 godina, u Subotici je, 4. aprila 2016. godine održana, i peta sednica Međuvladine mešovite komisije. Kopredsedavajući je, sa srpske strane, bio državni sekretar u Ministarstvu za rad, zapošljavanje boračka i socijalna pitanja Nenad Ivanišević, dok je, sa mađarske strane, kopredsedavao Ferenc Kalmar, poverenik ministra spoljnih poslova i spoljne trgovine Mađarske. Izveštaj sa poslednje sednice, biće predstavljen u ovom istraživanju kao poseban dodatak.

Praćenje sprovođenja preporuka bilateralnih sporazuma spada u zadatak Kancelarije za ljudska i manjinska prava - „*U Odseku za unapređenje prava nacionalnih manjina, koji je obrazovan u okviru Sektora za nacionalne manjine Kancelarije za ljudska i manjinska prava, obavljaju se, između ostalog, poslovi koji se odnose na pripremu sednica međuvladinih mešovityh tela za nacionalne manjine formiranih na osnovu pomenutih bilateralnih sporazuma o zaštiti nacionalnih manjina. Osim toga, u Odseku se vrši koordinacija rada delegacija Republike Srbije u tim telima, pripremaju se zapisnici sa sednica, prati sprovođenje preporuka i izrađuju informacije i analize o ostvarivanju navedenih bilateralnih sporazuma.*“¹⁶ Međutim, kada je u pitanju praćenje sprovođenja preporuka koje su proizašle iz bilateralnog Sporazuma Srbije sa Mađarskom, Kancelarija nije bila u mogućnosti da pruži tražene informacije, osim da dostavi tekst Sporazuma, Zapisnik sa četvrte, odnosno poslednje sednice, kao i spisak članova Međuvladine mešovite komisije iz 2011. godine.

¹⁵ *Ibid*

¹⁶ *Ibid*

„Kancelarija za ljudska i manjinska prava, odnosno Odsek za unapređenje prava nacionalnih manjina, prati sprovođenje velikog broja aktivnosti koje se odnose na ostvarivanje prava nacionalnih manjina, uključujući i praćenje sprovođenja preporuka na osnovu regionalnih i bilateralnih ugovora o zaštiti manjina. Praćenje sprovođenja navedenih preporuka ne spada u kontinuiranu, već periodičnu aktivnost Kancelarije, koja zavisi od dinamike podnošenja državnih izveštaja, održavanja pripremnih sastanaka naših delegacija u mešovitim telima ili održavanja samih sednica tih mešovitim tela, kada Kancelarija od nadležnih organa traži konkretne informacije od kojih sačinjava izveštaje ili kompletne informacije o sprovođenju preporuka. Budući da se Mešovita komisija sa Mađarskom nije sastajala od 2011. godine, nisu održavani ni pripremni sastanci našeg dela delegacije, Kancelarija nije pripremala informacije o realizaciji preporuka sa prethodne sednice navedenog tela. Informacija o realizaciji preporuka pripremaće se kada bude aktiviran rad ove mešovite komisije.”¹⁷

Kako sastav Međuvladine mešovite komisije nije redovan, već se stalno menja resorno, čini se da postoji problem pri dobijanju izveštaja. Istraživači Centra za regionalizam su nadležnim ministarstvima, sekretarijatima i institucijama (Ministarstvo prosvete, nauke i tehnološkog razvoja, Ministarstvo kulture i informisanja, Uprava carina, Agencija za restituciju, Ministarstvo finansija, RRA, Pokrajinski sekretarijat za obrazovanje, propise, upravu i nacionalne manjine, Pokrajinski sekretarijat za kulturu i javno informisanje, Nacionalni savet mađarske nacionalne zajednice) uputili listu pitanja o preporukama koje su na sednicama donošene. Odgovori su dobijeni od pokrajinskih sekretarijata i Nacionalnog saveta, ali što se tiče republičkih organa, stigao je odgovor samo iz Agencije za restituciju.

Da osnovni problem u praćenju sprovođenja preporuka sa sastanaka Međuvladine mešovite komisije leži u nedovoljno definisanim sistemskim rešenjima, mišljenja je i Pokrajinski sekretarijat za obrazovanje, propise, upravu i nacionalne manjine. Naime, ovaj Sekretarijat je *„redovno za potrebe pripremnih sastanaka grupe koja je bila delegirana za sednice Međuvladine mešovite komisije, dostavljao podatke o svim pitanjima koja se tiču ostvarivanja prava nacionalnih manjina, ali predstavnici Pokrajine nisu učestvovali na sednicama, naročito kada se putovalo u drugu zemlju. Takođe, povratne informacije, zapisnici i zaključci, nisu nakon ovih sednica nalazili put do Pokrajinskog sekretarijata. Niko direktno iz Vojvodine nije bio član Mešovite međudržavne komisije. Učešće Vojvodine se uobičajeno svodi na obezbeđivanje svih informacija za pripremu sastanka, i na kasnije komentarisanje zapisnika sa sednice Međuvladine mešovite komisije“*.¹⁸

Sekretarijat je veoma malo upoznat sa radom Međuvladine mešovite komisije Srbija - Mađarska, upravo iz razloga što Sekretarijat nema predstavnika u njoj. Koliko je Sekretarijat

¹⁷ Obrazloženje Gordane Govedarice na upit imejlom, februar 2016.

¹⁸ Janoš Oros, pomoćnik pokrajinskog sekretara za nacionalne zajednice, na sastanku u Pokrajinskom sekretarijatu za obrazovanje, propise, upravu i nacionalne manjine – nacionalne zajednice, na u Novom Sadu, 25. novembra 2015.

upoznat, rad ove komisije odvija se prilično usporeno - Komisija se nije sastala od 2011. godine.¹⁹

Ohrabrujuća je, međutim, činjenica da je u prvoj polovini 2015. godine formirana radna grupa za izradu posebnog Akcionog plana za prava nacionalnih manjina, u susret otvaranju pregovaračkog poglavlja 23 koji bi trebalo da obezbedi punu implementaciju postojećeg normativnog okvira za zaštitu nacionalnih manjina, odnosno, kontinuirano poboljšanje položaja pripadnika nacionalnih manjina. Veliku ulogu u koordiniranju i pružanju podrške tokom izrade ovog značajnog dokumenta ima Kancelarija za ljudska i manjinska prava. Proces javne rasprave o nacrtu ovog Akcionog plana bio je sproveden u decembru 2015. godine a u martu 2016. on je prihvaćen na sednici Vlade Republike Srbije. Tekst ovog dokumenta dostupan je na veb sajtu Ministarstva državne uprave i lokalne samouprave.²⁰

Akcionim planom za prava nacionalnih manjina izneti su konkretni predlozi za aktiviranje sprovođenja preporuka iz zapisnika mešoviti međunarodnih komisija, kao i za praćenje njihovih izvršenja. Prema mišljenju Janoša Orosa, glavni naglasak ovih preporuka je na promeni poslovnika Komisije u smislu da se zapisnici, odnosno preporuke koje proizilaze sa sastanaka Međuvladine mešovite komisije, dostavljaju Vladi i da se tada preduzmu mere - da se zaduže konkretna ministarstva, te da se prati ostvarivanje zaključaka koji su doneti. Na taj način biće sistemski bolje rešen problem, a koji je posledica čestih promena institucionalnih nadležnosti.

Takođe, na trećoj sednici republičkog Saveta za nacionalne manjine koja je održana 3. novembra 2015. godine, a kojom je predsedavala potpredsednica Vlade Republike Srbije i zamenica predsednika Saveta za nacionalne manjine dr Kori Udovički, na dnevni red je stavljen rad međuvladinih mešoviti komisija, što predstvalja signal da se uskoro može očekivati od vlasti na nacionalnom nivou da će se ovoj temi pristupiti na strukturisaniji način.

3. Rad Međuvladine mešovite komisije

Na sednici Međuvladine mešovite srpsko - mađarske Komisije, koja je održana 20. juna 2011. godine pozdravljeno je usvajanje srpskog Zakona o nacionalnim savetima nacionanih manjina, i konsekvntno tome, osnivanje Nacionalnog saveta mađarske nacionalne manjine koji ima značajnu ulogu u ostvarivanju manjinskih prava u oblasti obrazovanja, kulture, službene upotrebe jezika i pisma i informisanja, kao i veliku ulogu u pogledu ostvarivanja kulturne autonomije. Kao pozitivan primer saradnje ocenjeno je osnivanje Mešovite srpsko-mađarske komisije istoričara, zatim ukidanje viznog režima u šengenskim oblastima za građane Republike Srbije, kao i mogućnost ulaska članica šengenske EU na teritoriju Srbije sa ličnom kartom, kao identifikacionim dokumentom. Nadalje, konstatuje se da su određene preporuke sa prethodnih sednica realizovane, ili je njihova realizacija u toku, te je doneta

¹⁹ Mihalj Njilaš, pokrajinski sekretar, sastanak u Pokrajinskom sekretarijatu za obrazovanje, propise, upravu i nacionalne manjine – nacionalne zajednice, u Novom Sadu, 25. novembra 2015.).

²⁰ <http://www.mduls.gov.rs/aktivnosti-obavestenja.php#a8>

odluka da se one izbrišu iz zapisnika, a da one koje još uvek nisu realizovane uđu u zapisnik, zajedno sa novim preporukama.

4. Oblast opštih pitanja

Oblast opštih pitanja tematizuje međunacionalne i međukonfesionalne odnose, programe ekonomskih mera za osnaživanje regiona u kojima živi mađarska nacionalna manjina, zatim pitanja pogranične kontrole saobraćaja, pitanja koja se odnose na službenu upotrebu jezika i pisma i veće uključivanje manjine u upravne organe i pograničnu policiju, pitanje poreskih olakšica za donacije koje imaju za cilj očuvanje nacionalnog identiteta nacionalne manjine, pitanja vezana za status i položaj verskih zajednica i imovinu verskih zajednica, kao i pitanje državne podrške internatima.

Odgovori na ova pitanja dobijeni su od Pokrajinskog sekretarijata za obrazovanje, propise, upravu i nacionalne manjine – nacionalne zajednice, Nacionalnog saveta mađarske nacionalne manjine, kao i Agencije za restituciju Republike Srbije.

Kada su u pitanju međunacionalni i međukonfesionalni odnosi, i Nacionalni savet Mađara, kao i Pokrajinski Sekretarijat za obrazovanje, propise, upravu i nacionalne manjine – zajednice, saglasni su da su, uopšte uzevši, ovi odnosi korektni i tolerantni, te da se, na pokrajinskom nivou, sprovode programi koji podstiču toleranciju i afirmišu multikulturalizam u Vojvodini. Sporadični incidenti, koji se karakterišu kao vandalski, beleže se i procesuiraju.

Kada su u pitanju programi ekonomskog osnaživanja regiona u kojima živi mađarska nacionalna manjina, postoje, programi ekonomskog osnaživanja koji su pokrenuti od strane Vlade Mađarske. Tokom istraživanja nije se došlo do saznanja o tome da li se nešto uradilo na unapređenju saradnje koja se odnosi na pogranične prelaze između Srbije i Mađarske, uključujući i pitanje kontrole drumskog, železničkog i vodenog saobraćaja.

Nacionalni savet mađarske nacionalne manjine smatra da ne postoji posebna podrška države kada je reč o važnom pitanju službene upotrebe maternjeg jezika manjina u kontaktu sa organima javne vlasti. Pokrajinski sekretarijat, međutim, jednom godišnje raspisuje konkurs koji ima za cilj da finansijski podrži osposobljavanje zaposlenih u organima i organizacijama gde se koriste jezikom nacionalne manjine koji je utvrđen kao jezik u službenoj upotrebi i za razvoj sistema elektronske uprave za rad u uslovima višejezičnosti. Takođe, putem konkursa koje raspisuje Pokrajinski sekretarijat, izdvaja se novac za troškove izrade i postavljanja tabli s nazivom organa i organizacija, nazivom naseljenog mesta na putnim pravcima, nazivom ulica i trgova ispisanih i na jezicima nacionalnih manjina koji su u službenoj upotrebi u gradu, opštini ili naseljenom mestu, i za štampanje dvojezičnih i višejezičnih obrazaca, kao i za štampanje službenih glasila i drugih javnih publikacija.

Kada je reč o obezbeđivanju kadrovskih, materijalnih i finansijskih uslova za doslednu upotrebu jezika i pisma mađarske nacionalne manjine u državnoj upravi i pravosuđu i unapređivanju drugih propisa koji regulišu ovu tematiku, Pokrajinski sekretarijat navodi da se

planira izmena Zakona o službenoj upotrebi jezika i pisama (počev od 2016. godine), koji bi trebalo da bolje uredi ovu oblast u cilju dostizanja najviših standarda.

Još jedno od pitanja kojima se Međuvladina mešovita komisije bavi odnosi se na program većeg uključivanja mađarske manjine u rad državnih organa, uključujući i prijem osoblja iz reda nacionalnih manjina u pogranične policijske organe. Republička Vlada je 2006. godine donela Zaključak o merama za povećanje učešća pripadnika nacionalnih manjina u organima državne uprave („Sl. glasnik RS“, br. 40/06), međutim Služba za upravljanje ljudskim resursima u okviru Centralne kadrovske evidencije ne vodi evidenciju o nacionalnoj pripadnosti državnih službenika i nameštenika, jer nije donet izvršni propis predviđen u tački 2. tog zaključka, pa ne postoji pravni osnov za postupanje Službe. U Akcionom planu za ostvarivanje prava nacionalnih manjina (predpristupni pregovori za poglavlje 23.) je predviđeno preduzimanje mera radi prikupljanja sveobuhvatnih informacija o zastupljenosti nacionalnih manjina u javnoj upravi na svim nivoima, kao i izmene i dopune Zakona o zaštiti prava i sloboda nacionalnih manjina (radi propisivanja pozitivne diskriminacije). Za 2016. godinu predviđena je analiza stanja u cilju utvrđivanja kriterijuma i merila za propisivanje odgovarajuće zastupljenosti nacionalnih manjina u pojedinim delovima javnog sektora, što otvara put ka unapređenju stanja u ovoj oblasti.

Kada je u pitanju restitucija crkvene imovine, ona se odvija u skladu sa Zakonom o restituciji koji je prihvaćen 2011. godine, i do sada je delimično izvršena. Opšti je utisak da postupak restitucije može biti efikasniji kada bi na njoj radilo više ljudi i kada bi se izmenili neki zakonski propisi. U toku je i proces vraćanja crkvenih matičnih knjiga i veliki deo je vraćen. Versko obrazovanje je uključeno u nastavni program.

5. Oblast kulture i informisanja

U ovom segmentu zapisnika, nalaze se pitanja koja se tiču delatnosti Mešovite komisije istoričara, zaštite spomenika kulture, aktivnostima u oblasti očuvanja baštine, programima kulturne saradnje i prekogranične saradnje koji za cilj imaju dokumentovanje i obnovu nepokretne kulturne baštine u regionu, pitanja o finansiranju manjinske kulture od strane države i pitanja koja se odnose na informisanje na mađarskom jeziku. Odgovore na ova pitanja dobili smo od Nacionalnog saveta mađarske nacionalne manjine, kao i od Pokrajinskog sekretarijata za kulturu i javno informisanje.

Kada je u pitanju razvoj mađarsko-srpskih kulturno-istorijskih odnosa, može se reći da ovaj segment predstavlja primer dobre prakse - država Srbija daje podršku radu Mešovite srpsko-mađarske komisije istoričara i podržava i pomaže istraživanje mađarsko-srpskih kulturnih i istorijskih odnosa. Ta delatnost se odvija kroz različite projekte koje realizuju ustanove kulture u Vojvodini, nevladine organizacije i drugi akteri u kulturi. Realizovano je, ili se trenutno realizuju, više istraživačkih projekata mađarsko-srpskih kulturnih i istorijskih veza, a kulturne i druge institucije imaju potpisane sporazume o međusobnoj saradnji, u okviru kojih realizuju različite projekte. Na primer, saradnja različitih arhiva, pozorišnih i drugih muzeja,

kao i zajedničke aktivnosti zavoda i ostalih organizacija koje se bave zaštitom kulturnog nasleđa.

Jedna od preporuka Međuvladine mešovite komisije odnosi se i na intenziviranje aktivnosti na zaštiti spomenika kulture koji su važni za mađarsku nacionalnu zajednicu. Obzirom na prisutnost spomenika kulture prvenstveno na teritoriji Vojvodine, realno je bilo očekivati da sa između resornog Sekretarijata i srodnih institucija iz Republike Mađarske, postoji poseban sporazum, program ili protokol o kulturnoj saradnji, što nije slučaj. Zaštita kulturne baštine od interesa za pripadnike mađarske nacionalne zajednice u Srbiji, ali i druge manjinske zajednice, regulisana je međudržavnim sporazumima, Zakonom o kulturnim dobrima i na njemu donesenim odluka o proglašavanju kulturnih dobara od izuzetnog i velikog značaja od strane Narodne skupštine Republike Srbije i Skupštine AP Vojvodine (donesene su 1990. i 1991. godine i kasnije potvrđene u Narodnoj skupštini Republike Srbije).

Pokrajinske ustanove kulture su prihvatile preporuku o intenzivnoj saradnji i zajedničkim aktivnostima na zaštiti spomenika kulture važnih za mađarsku nacionalnu manjinu. Pokrenute su različite inicijative i projekti zaštite kulturnog nasleđa, kao i različiti naučni simpozijumi u čijem radu učestvuju eksperti iz Mađarske u oblasti zaštite, restauracije i konzervacije.

Nažalost, u nekim oblastima postoji ne samo stagnacija, već i opadanje dostignutih standarda. Primećeno je, na primer, da se za Zavod za kulturu vojvođanskih Mađara iz Sente izdvaja za oko 30% manje finansijskih sredstava nego ranijih godina, iako je preporuka MMK bila da se izdvoji više sredstava za rad.

6. Oblast obrazovanja

Kada je u pitanju obrazovanje, zapisnik sa četvrtne sednice Međuvladine mešovite komisije tematizuje pitanja saradnje u oblasti obrazovanja, nauke i sporta, pitanje međusobnog priznavanja diploma visoke spreme, pitanje štampanja i uvoza udžbenika na mađarskom jeziku, poreskih olakšica u toj oblasti, pitanja nastave i nastavnog kadra koji obavlja nastavu na mađarskom jeziku i ostala pitanja koja se tiču obrazovanja. Odgovore na ova pitanja dobili smo od Nacionalnog saveta mađarske nacionalne manjine kao i Pokrajinskog sekretarijata za obrazovanje, propise, upravu i nacionalne manjine – nacionalne zajednice.

Prema njihovim saznanjima, nema podataka o nastavku saradnje u oblasti obrazovanja, nauke, kulture, sporta i omladine posle prekida Sporazuma o saradnji u spomenutim oblastima, koji je bio zaključen 2006. godine. Takođe, preporuka da se potpiše bilateralni sporazum između Srbije i Mađarske o ekvivalenciji i međusobnog priznavanja diploma o visokoj spremi stečenoj u obe zemlje, nije realizovana.

Kada su u pitanju udžbenici na mađarskom jeziku, preporuka o potpisivanju bilateralnog Sporazuma o izdavanju udžbenika nije realizovana. Izbor udžbenika predlaže Nacionalni savet za obrazovanje, na osnovu Zakona o udžbenicima koji reguliše pitanja izdavanja, odobravanja, prevoda i uvoza udžbenika (novi Zakon je usvojen 2015. godine), i, između

ostaloga, reguliše i učešće svih aktera: izdavača, nacionalnih saveta, Pedagoškog zavoda Vojvodine, nadležnog pokrajinskog Sekretarijata, Ministarstva prosvete, itd.

Kada se radi o visokom obrazovanju, nije pokrenut postupak uvođenja modela obrazovanja višepredmetnih nastavnika na Učiteljskom fakultetu u Subotici, a srpska strana nije donela odluku o zahtevu za osamostaljenje isturenog odeljenja „Adi Endre“ u Tordi, na osnovu predloga Nacionalnog saveta mađarske nacionalne manjine, jer, prema navodima Pokrajinskog sekretarijata za obrazovanje, nisu ispunjeni svi uslovi za osamostaljivanje isturenog odeljenja u samostalnu školu.

Pedagozi koji obavljaju obrazovnu i vaspitnu delatnost na maternjem jeziku u naseljima u kojima mađarska manjina čini manjinu u lokalnoj zajednici ne dobijaju dodatna primanja.

Nisu realizovane preporuke MMK o osnivanju obrazovnih centara na mađarskom jeziku (odeljenja, zabavišta, osnovne i srednje škole na mađarskom jeziku, obezbeđen smeštaj u internatima) u mestima u kojima je procenjeno od strane Nacionalnog saveta mađarske nacionalne manjine da za tim postoji potreba.

Pokrajinski sekretarijat za obrazovanje je uložio sve napore da, u skladu sa potrebama lokalne sredine i zahtevima Nacionalnog saveta, obezbedi osnivanje i formiranje traženih grupa i odeljenja, međutim, konačan dogovor zavisi od stava Ministarstva prosvete i Pravilnika koji je jedinstven za teritoriju cele Republike Srbije.

Jedna od novih preporuka koje su uključene u zapisnik sa sednice Međuvladine mešovite komisije iz 2011. odnosi se na izgradnju Studentskog doma Evropa u Novom Sadu i na njegovo uključivanje, počev od 2012. godine, u mrežu studentskih domova sa državnim finansiranjem. Prema saznanjima, Dom je završen i funkcioniše, ali je van mreže studentskih domova.

Još je nekoliko preostalih pitanja od važnosti za ostvarivanje prava mađarske nacionalne manjine, uvršteno u zapisnik sa sednice iz 2011. godine, kao što je, na primer, potreba da se preispita postojeći urbanistički plan Subotice koji predviđa rušenje više zgrada evidentiranih kao nepokretna kulturna baština. Istraživački tim projekta nije dobio decidirani odgovor vezan za ovu preporuku i stiče se utisak da se nije izašlo u susret ovoj potrebi i da se postojeći urbanistički plan Subotice ne preispituje.

Posebna preporuka odnosi se na potpisivanje bilateralnog sporazuma o očuvanju vojnih spomen grobalja, kao i na pitanje održavanja grobalja, registrovanje i negovanje, očuvanje nadgrobnih spomenika sa istorijskim, umetničkim i etnološkim vrednostima. Nije dobijen odgovor da li se sprovode bilo kakve aktivnosti u toj oblasti.

Rezime:

Bilateralni sporazumi mogu biti dobar mehanizam za unapređenje prava nacionalnih manjina, budući da tematizuju veliki i sveobuhvatan broj pitanja. Međutim, postoje poteškoće kada je u pitanju realizacija donetih preporuka odnosno otvorenih pitanja pa se stiče utisak da je ova oblast neuređena, kako zbog čestih promena nadležnosti, tako i zbog slabije komunikacije između državnih i pokrajinskih organa i institucija koje se bave nacionalnim manjinama. Sastanci međuvladinih mešoviti komisija se održavaju neredovno i sa velikim vremenskim razmakom između sednica, jer je potrebno mnogo usaglašavanja između dve strane oko usvojanja preporuka koje će se naći u zapisnicima.

Značajan izvor informacija koje su bile od velike pomoći da se projektno istraživanje zaokruži bio je okrugli sto na temu „Analiza sprovođenja bilateralnog sporazuma između Republike Srbije i Republike Mađarske“ održan u Subotici 29. marta 2016. godine. U njegovom radu su učestvovali predstavnici Međuvladine mešovite komisije, Nacionalnog saveta mađarske nacionalne manjine, Pokrajinskog sekretarija za nacionalne manjine, gradske uprave, gradskog ombudsmana, istorijske arhive u Subotici i mediji. Konstatovano je da su otvorena pitanja između Srbije i Mađarske poslednjih godina svedena na najmanju moguću meru, ali to ne znači da se međususedski odnosi ne mogu još unapređivati. Dobri međususedski odnosi su izgrađeni zahvaljujući intenzivnim međusobnim posetama najviših zvaničnika Srbije i Mađarske kroz koje su se rešile stvari koje su „godinama gurane pod tepih“. Konstatovano je takođe da je mađarska Vlada donela niz odluka kojima je poboljšan položaj srpske nacionalne zajednice u toj zemlji što je jedan od preduslova za dobrosusedske odnose, što istovremeno utiče na efikasnost rada Međuvladine mešovite komisije. Pohvaljena je i odluka o vraćanju imovine Srpske pravoslavne crkve u Vaci ulici u Budimpešti, što je bio jedan od zahteva srpske strane na zajedničkom zasedanju dve Vlade. Na okruglom stolu su najavljene izmene u radu Međuvladine mešovite komisije tako da će predstavnik pokrajinske Vlade odnosno njen potpredsednik Mihail Njilaš biti član Međuvladine mešovite komisije. Takođe i predsednik Nacionalnog saveta mađarske nacionalne zajednice je punopravni član Međuvladine mešovite komisije sa pravom da učestvuje u radu Komisije.

Tokom rada na okruglom stolu su dobijeni i odgovori na neka otvorena pitanja koja su ostala bez odgovora tokom istraživačkog postupka. Tako, kada je reč o nepostojanju statističkih podataka o nacionalnoj strukturi zaposlenih u javnim službama u Srbiji, Ustav Srbije ne poznaje mogućnost-pravo da poslodavac pita zaposlene o njihovoj nacionalnoj pripadnosti. Međutim uprkos tome stav učesnika na okruglom stolu je bio da ipak treba imati takve podatke vodeći računa da se oni ne mogu zloupotrebiti ili dati mogućnost za bilo koji oblik diskriminacije. Inače, u toku je izmena zakonske regulative oko izjašnjavanja o nacionalnoj pripadnosti prilikom zapošljavanja. Ovaj vid izjašnjavanja je važan jer je značajan broj prava vezan za nacionalnu pripadnost i postoje teškoće oko prikupljanja takvih podataka.

Na okruglom stolu je dat i odgovor koji se odnosio na pitanja o radu Međudržavne privredno trgovinske komisije. Ona se početkom 2016. sastala u Budimpešti i tom prilikom je dogovoreno da se napravi jasan plan otvaranja novih graničnih prelaza na granici Srbije i

Mađarske. Srbija sa tim poduhvatom ima problem jer ne može da upošljava nove radnike. Obzirom na to da se u preliminarnom izveštaju o analizi sprovođenja bilateralnog Sporazuma postavilo i pitanje oko vidljivosti televizijskog programa Javne medijske ustanove Vojvodine (JMUV) odnosno programa na mađarskom jeziku kao i pitanje unutrašnje organizacione strukture manjinskih redakcija u JMUV, predstavnici Nacionalnog saveta Mađara su mišljenja da je problem manjinskih redakcija mnogo dublji od naziva redakcija ili rubrika, smatrajući da ovakav način funkcionisanja JMUV ne pruža osnovne uslove za reprezentativno medijsko predstavljanje manjina. Broj minuta nije najbolje merilo za kvalitet programa. Proizvodnja programa, obzirom na ograničenje zapošljavanja, se zasniva na entuzijazmu i radu mladih kadrova u manjinskim redakcijama koji često rade bez finansijske nadoknade.

U međuvremenu dok je trajao istraživački proces Međuvladina mešovita komisija Srbija - Mađarska je održala u Subotici 4. aprila 2016. godine svoju petu zajedničku sednicu. Obzirom na metod rada Međuvladine mešovite komisije istraživački tim je zauzeo stav da izveštaj sa tog zasedanja bude poseban dodatak finalnoj verziji izveštaja kako bi pregled iznešenih ocena i donetih preporuka sa tog zasedanja bio što vidljiviji. Mađarsku delegaciju je na zasedanju predvodio kopredsednik Međuvladine mešovite komisije Kalman Ferenc, savetnik ministra za razvoj politike Mađarske sa susednim zemljama, dok je srpsku delegaciju predvodio kopredsednik Međuvladine mešovite komisije Nenad Ivanišević, državni sekretar za rad, zapošljavanje, socijalnu politiku i boračka pitanja. Kao dva ključna događaja u bilateralnim odnosima Srbije i Mađarske članovi Međuvladine mešovite komisije su ocenili pokretanje procesa istorijskog pomirenja koje je manifestovano na najvišem nivou 26. juna 2013. godine u Čurugu, odavanjem počasti nevinim žrtvama mađarskog življa kojme je prisustvovao predsednik Mađarske Ader Janoš i predsednik Srbije Tomislav Nikolić. Deo tog procesa je i donošenje Deklaracije o osudi akata protiv civilnog mađarskog stanovništva 1944-1945, što bi trebalo da ubrza postupke rehabilitacije.

Drugi ključni momenat koji je istaknut kao veoma važan za razvoj dobrih bilateralnih odnosa jeste odlučnost Srbije na putu evrointegracija. Članovi Međuvladine mešovite komisije su veoma pozitivno ocenili donošenje Akcionog plana za ostvarivanje prava nacionalnih manjina kao dokumenta od ključnog značaja za predpristupne pregovore u poglavlju 23.

Članovi Međuvladine mešovite komisije su i na petoj sednici ponovili preporuke koje su vezane za potrebu intenzivne aktivnosti na održivom razvoju regiona i mikroregija gde žive pripadnici manjinskih zajednica kako ekonomskih i ekoloških resursa, tako i zajedničkih duhovnih vrednosti.

Među otvorenim pitanjima koja još nisu rešena, te se ponavljaju na zasedanjima Međuvladine mešovite komisije dok se ne reše, jeste i zahtev da pripadnici manjinskih zajednica budu prisutniji u radu državnih organa koji se bave manjinama. Kod zapošljavanja se preporučuje vođenje statističkih podataka o nacionalnoj strukturi, što omogućava vidljivost podataka o usklađenosti etničke strukture stanovništva sa brojem zaposlenih, posebno u pravosudnim organima i državnim organima. U oblasti obrazovanja, na petoj sednici je ponovljena

preporuka o ekvivalenciji u priznavanju diploma, kao i preporuka o ukidanju svih barijera za uvoz udžbenika i ukidanje PDV-a na sve nekomercijalne publikacije i knjige koje se razmenjuju za potrebe nacionalnih manjina. Na sednici je rečeno da je u junu 2015. godine potpisan obrazovni, naučni i kulturni radni plan za 2015.-2017. i da bi što pre trebalo potpisati dokument „Izjava o sporazumu između Ministarstva prosvete, nauke i tehnološkog razvoja republike Srbije i Ministarstva za ljudske resurse Mađarske na polju obrazovanja nacionalnih manjina“. U oblasti obrazovanja ponovljena je i preporuka o potrebi uvođenja višesmernog obrazovanja na mađarskom jeziku, obezbeđivanju stipendija za studente koji su iz Srbije a studiraju u Mađarskoj, kao i o uređenju procedura oko prenošenja osnovičkih prava na obrazovne ustanove koje su proglašene od posebnog značaja za mađarsku zajednicu.

U oblasti kulture ponovo je data preporuka za inteziviranje istraživačkih projekata na polju istorijskih i kulturnih veza Srbije i Mađarske, što se takođe odnosi i na projekte za očuvanje i zaštitu nepokrentne kulturne baštine mađarske zajednice u Srbiji. Ponovljena je i preporuka o potrebi revizije Plana uređenja grada Subotice, potrebi za očuvanjem spomen grobalja i potrebi vidljivosti Javnog medijskog servisa Vojvodine na celoj teritoriji APV.

Od novih preporuka koje su date na poslednjem zasedanju Međuvladine mešovite komisije svakako je važna ona koja se odnosi na zahtev da se što pre pristupi izmeni Zakona o nacionalnim savetima u skladu sa dinmikom koja je određena Akcionim planom za manjine. Takođe, da se kod izrade novog nastavnog plana unese predmet mađarski jezik kao nematernji, i izradi srpsko-mađarski rečnik. Predloženo je da se poboljša snabdevenost biblioteka u Srbiji knjigama iz Mađarske.

Nove preporuke date na poslednjem zasedanju Međuvladine mešovite komisije u Subotici se odnose na stvaranje mogućnosti polaganja prijemnog ispita na Novosadskom univerzitetu na mađarskom jeziku i potreba da se pristupi restauracija crkava u naseljima Jaša Tomić i Žabalj.

Preporuke koje su tokom istraživanja evidentirane na rad Međuvladine mešovite komisije

- Utvrditi stalan sastav Međuvladine mešovite komisije.
- Uvrstiti predstavnike pokrajinske Vlade u sastav Međuvladine mešovite komisije.
- Redovno održavati sastanke Međuvladine mešovite komisije u skladu sa Pravilnikom i bilateralnim Sporazumom.
- Unaprediti mehanizme koji bi doprineli efikasnijem praćenju realizacije preporuka iz Bilateralnog sporazuma.
- Uspostaviti saradnju sa republičkim Savetom za nacionalne manjine i međuvladinim mešovitim komisijama.
- Uvesti praksu potpisivanja ugovora mađarske strane neposredno sa državnim organima na nivou Pokrajine i institucijama koje sa bave manjinskim pitanjima na pokrajinskom nivou.

Analiza sprovođenja bilateralnog Sporazuma o zaštiti prava nacionalnih manjina Srbija - Makedonija

Autorka: Aleksandra Popov

1. Društveno-politički kontekst u kojem je potpisan Sporazum

Makedonija je jedina republika nekadašnje Jugoslavije koja se od nekadašnje SFRJ odvojila bez rata i to nakon referenduma kojim su se 8. septembra građani Makedonije izjasnili za nezavisnost ove republike. Ona je nakon Drugog svetskog rata bila jedna od šest jugoslovenskih republika, a između dva svetska rata deo Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca (kasnije Kraljevine Jugoslavije). Pošto odnosi između Srbije i Makedonije u novijoj istoriji nisu opterećeni ratnom prošlošću, oni su i nakon raspada nekadašnje Jugoslavije građeni na dobrosusedskoj osnovi bez ozbiljnijih bilateralnih problema i sporova.

U Srbiji, po popisu iz 2011. godine ima ukupno 22.755 Makedonica, što čini 0,32 odsto od ukupnog broja stanovnika, dok u Makedoniji po popisu iz 2012. godine ima 35.939 Srba, odnosno 1,78 odsto od ukupnog broja stanovništva.

2. Normativno institucionalni okvir

Sporazum između Vlada Srbije i Crne Gore i Republike Makedonije o zaštiti nacionalnih manjina potpisan je 06.07.2004. od strane Skupštine Srbije i Crne Gore, ratifikovan 29.06.2005, a stupio na snagu 19.07.2005. godine. Normativni osnov za ratifikaciju i proglašavanje Zakona o ratifikaciji predstavlja Ustavna povelja Državne zajednice Srbije i Crne Gore. U preambuli Sporazuma se kaže da on počiva na Povelji Ujedinjenih nacija i nabrojanim drugim međunarodnim dokumentima iz oblasti zaštite ljudskih i manjinskih prava. Posebno se naglašava da je on zasnovan i na članu 4. Sporazuma o regulisanju odnosa i unapređivanju saradnje Savezne Republike Jugoslavije i Republike Makedonije iz 1996. godine.

U članu 1. Sporazuma ugovorne strane se obavezuju da unapređuju uslove potrebne za očuvanje i razvijanje identiteta i prava nacionalnih manjina u celini, a u članu 2. se ugovorne strane obavezuju da će se uzdržavati od politike i mera koje za cilj imaju asimilaciju pripadnika manjina.

Članom 4. Sporazuma obuhvaćeno je pravo na upotrebu maternjeg jezika, pa se tako pripadnicima, srpske, odnosno makedonske manjine priznaje da usmeno i pismeno koriste maternji jezik u privatnom i javnom životu i da im se lična imena upisuju u javnim ispravama i zvaničnim dokumentima i na maternjem jeziku i pismu. Isto tako, u okviru nacionalnog zakonodavstva, pripadnicima nacionalnih manjina će se omogućiti korišćenje maternjeg

jezika u komunikaciji sa lokalnom upravom, pred administrativnim i sudskim organima kao i isticanje topografskih natpisa, naziva mesta, ulica i javnih ustanova na jezicima manjina.

Pravo na obrazovanje na maternjem jeziku regulisano je članom 4. Sporazuma, gde se posebno potencira podsticanje saradnje u oblasti obrazovanja i razmene stručnjaka, školskih programa, udžbenika i drugog nastavnog materijala.

Članovima 5. i 6. Sporazuma nacionalnim manjinama se garantuje pravo pojedinačnog ili grupnog izražavanja etničkog, kulturnog, jezičkog i verskog identiteta i obezbeđivanje uslova za očuvanje kulturne baštine.

Pravo manjina na obaveštavanje putem štampe, radija i televizije na jeziku i pismu manjina priznato je u članu 7. Sporazuma, kojim je preuzeta i obaveza podrške u oblasti informativne delatnosti manjina. Ovim članom je preuzeta i obaveza omogućavanja redovnog emitovanja programa radija i televizije na jeziku manjina u zoni pokrivanja u trajanju koje će biti sporazumno utvrđeni, kao i preuzimanje i distribucija radio i televizijskog programa države matičnog naroda.

Posebno je interesantan član 8. kojim se predviđa ne samo delotvorno učešće manjina u procesu donošenja odluka koje se odnose na prava i položaj manjina na svim nivoima, nego i omogućavanje njihove odgovarajuće zastupljenosti u predstavničkim telima na svim nivoima. Ovde je upotrebljena blaža formulacija „omogućavanje“ nego u Sporazumu sa Hrvatskom gde se ova zastupljenost „osigurava“ (zbog takve formulacije Hrvatska je više puta izrazila nezadovoljstvo nesprovođenjem člana 9. bilateralnog Sporazuma između Srbije i Hrvatske).

U Sporazumu se nalazi i klasična odredba sadržana i u ostala tri bilateralna Sporazuma a to je da će ugovorne strane donositi odgovarajuće mere za podsticanje ekonomskog razvoja u područjima nastanjenim nacionalnim manjinama. Takođe ugovorne strane će se uzdržavati od mera koje menjaju etnički sastav stanovništva u oblastima koje nastanjuju nacionalne manjine, a koje bi mogle dovesti do ograničavanja njihovih prava i sloboda.

Članom 10. Sporazuma je predviđeno i da će u interesu nacionalnih manjina strane potpisnice podsticati sve oblike prekogranične saradnje i u njih uključiti pripadnike nacionalnih manjina.

U članu 14. Sporazuma je predviđeno formiranje Međuvladine mešovite komisije koja će pratiti sprovođenje ovog Sporazuma i koja će se sastajati po potrebi, a najmanje jednom godišnje. Zadaci mešovite komisije su da razmatra aktuelna pitanja u vezi statusa i položaja nacionalnim manjinama, razmatra ostvarivanje obaveza iz ovog Sporazuma i da podnosi vladama preporuke za njegovo sprovođenje i eventualne izmene. Zaključci Međuvladine mešovite komisije se donose na osnovu saglasnosti delegacija ugovornih strana.

3. Međuvladina mešovita komisija

I pored odredbe iz člana 14. Sporazuma da će se Međuvladina mešovita komisija sastajati najmanje jednom godišnje ovo je jedina Komisija koja se do sada ni jednom nije sastala. Uz sve pokušaje istraživača da od nadležnih državnih organa dobiju odgovor zašto do sada nije bilo ni jednog sastanka komisije nije dobijen nijedan zvaničan odgovor. Jedino se došlo do saznanja da je makedonska strana 30.11.2009. godine obavestila srpsku stranu da je formirala svoju delegaciju u Međuvladinoj mešovitoj komisiji, a konstitutivna sednica srpskog dela komisije održana je 07.02.2012. godine. Do sada nije održana zajednička sednica, a srpski deo Međuvladine mešovite komisije održao je samo jedan pripremni sastanak 2012. godine.

U Nacionalnom savetu makedonske nacionalne manjine kažu da nisu upoznati sa stvarnim razlozima zbog čega do sada nije održan nijedan sastanak Međuvladine mešovite komisije iako su Srbija i Makedonija među prvima u regionu potpisali Sporazum o zaštiti prava srpske odnosno makedonske manjine. Predstavnici Nacionalnog saveta Makedonaca smatraju da bi jedno od pitanja koje bi trebalo biti na dnevnom redu prve zajedničke sednice Međuvladine mešovite komisije jeste pravo makedonske nacionalne manjine na informisanje na maternjem jeziku koje je ugroženo nakon privatizacije lokalnih medija. Tema o kojoj bi trebalo razgovarati je i problem što pripadnici makedonske nacionalne manjine nemaju pravo na verski propoved na maternjem jeziku, niti imaju pravo na svoju crkvu, niti da se izjasne da su vernici Makedonske pravoslavne crkve.

Inače članovi Nacionalnog saveta ističu da imaju korektnu saradnju sa nadležnim državnim organima Republike Srbije, a redovno održavaju vezu i sa državnim organima Republike Makedonije. Po njihovim saznanjima do sada je bila samo jedna intervencija od strane Republike Makedonije i ona se odnosila na oblast obrazovanja i informisanja.

Međuvladina mešovita komisija kao celina se nije ni jednom sastala i ne postoje zapisnici kao izvor informacija o sprovođenju odredbi bilateralnog Sporazuma. Ta činjenica je usloвила drugačiju metodologiju njegove analize. Naime podaci o položaju makedonske manjine u Srbiji i očuvanju nacionalnog identiteta u četiri oblasti ostvarivanja manjinskih prava dobijeni su u komunikaciji sa Nacionalnim savetom makedonske nacionalne manjine.

4. Obrazovanje na maternjem jeziku

Makedonski jezik sa elementima nacionalne kulture uči se u Osnovnoj školi „Goce Delčev“ u Jabuci, „Žarko Zrenjanin“ u Kačarevu, „Kosta Stamenković“ u Leskovcu i „Bora Stanković“ u Bogojevce. Uvođenje predmeta Makedonski jezik sa elementima nacionalne kulture, ali i drugih manjinskih jezika, mnogi direktori osnovnih škola nerado prihvataju pre svega zbog unutrašnjih organizacionih i kadrovskih razloga. Pored toga, teško je učenicima objasniti, a ponekad i roditeljima, da je bolje da deca uče jezik nego recimo informatiku, koja je sama po sebi privlačnija za decu. Upravo zbog toga je Koordinacija nacionalnih saveta u Srbiji i dala preporuku da se predmet manjinskog jezika sa elementima nacionalne kulture nađe u grupi

obaveznih izbornih predmeta sa građanskim vaspitanjem i veronaukom. Po mišljenju predstavnika nacionalnog saveta sami pripadnici makedonske zajednice imaju otpor prema ovom predmetu u strahu da će to smetati deci u savladavanju srpskog jezika, a ponekad i da se ne bi razlikovali od druge dece.

Za potrebe nastavnog predmeta Makedonski jezik sa elementima nacionalne kulture, Nacionalni savet je formirao radnu grupu koja je izradila predloge udžbenika za prva četiri razreda osnovne škole. Rukopisi su predati Zavodu za udžbenike, ali do sada je štampan samo udžbenik za prvi razred. U štampi je udžbenik za drugi razred i očekuje se da uskoro bude dostupan korišćen u nastavi. Druga dva udžbenika verovatno će biti štampana u narednim godinama.

Upravo zbog sporosti u štampanju i izdavanju udžbenika, što nije slučaj samo kod makedonskog jezika, Nacionalni savet je doneo odluku da se po usvajanju Planova i programa za Makedonski jezik sa elementima nacionalne kulture od petog do osmog razreda osnovne škole, koji su u toku oktobra dostavljeni Ministarstvu prosvete, od Ministarstva zatraži dozvola za uvoz potrebnih udžbenika kako bi se prevazišli dosadašnji problemi. Ministarstvu prosvete su dostavljeni i planovi i programi za Makedonski jezik sa elementima nacionalne kulture za srednju školu.

Nacionalni savet makedonske nacionalne manjine je od 2007. godine počeo sa organizovanjem kursa „Dobrodošli na makedonski jezik“ jer su podaci iz popisa pokazali da gotovo polovina pripadnika makedonske nacionalne zajednice ne poznaju makedonski jezik. Kursevi su bili namenjeni pripadnicima makedonske zajednice od 7 do 77 godina, i trajali su 40 časova. Ta aktivnost će biti nastavljena i pored edukativnog karaktera ona će imati za cilj i razvijanje svesti kod pripadnika makedonske zajednice o svojoj kulturi, tradiciji i istoriji.

Vlada Republike Makedonije od 2000. godine dodeljuje stipendije studentima pripadnicima makedonske zajednice koji žele da studiraju na univerzitetima u Makedoniji. Stipendije su veoma povoljne jer pored besplatnog studiranja obuhvataju udžbenike, smeštaj, ishranu pa čak i džeparac. Do sada je posredstvom Nacionalnog saveta na visokoškolske ustanove u Makedoniji upisano blizu 100 studenata iz Republike Srbije. Da bi se pratio proces kadrovskog jačanja zajednice, Nacionalni savet će formirati bazu podataka postojećeg kadra makedonske zajednice i stipendista koji studiraju u Republici Makedoniji a koji zadovoljavaju normative Pravilnika za nastavni kadar za osnovno i srednje obrazovanje i visoko obrazovanje za nastavu makedonskog jezika.

Neophodno je, takođe, da se formira mreža predškolskih i školskih ustanova u kojima će se nastojati da se uvede predmet Makedonski jezik sa elementima nacionalne kulture.

5. Kultura

Kao jedna od najmlađih, nastala raspadom SFRJ, makedonska nacionalna zajednica u Srbiji nije imala mogućnosti niti finansija da osnuje ustanove kulture, tako da se aktivnosti u oblasti

kulture organizuju preko organizacija makedonske nacionalne zajednice. Uprkos nedostatku sredstava i ustanova kulture, svake nedelje se u Srbiji održava po neka kulturna manifestacija u organizaciji makedonske zajednice.

Najpoznatija kulturna manifestacija je svakako „Sebi u pohode“, smotra makedonskog stvaralaštva u Srbiji. Ovaj svojevrsan kulturni karavan se organizuje u gradovima i mestima sa većom koncentracijom Makedonaca od Vranja do Subotice. Učesnici su poznati stvaraoci na makedonskom jeziku koji žive u Srbiji, gosti iz Makedonije ali i stvaraoci na srpskom jeziku čija su dela prevedena na makedonski jezik. Pored književnih dela, predstavljaju se i likovni stvaraoci. Deo ove manifestacije su „Dani makedonske kulture u Beogradu“, kao i u Novom Sadu, Leskovcu i Nišu.

Pre gotovo 5 godina osnovan je Centar za zaštitu i afirmaciju makedonske tradicije i posebnosti – „Toše Proeski“, a 60 godina u Jabuci radi KUD „Vasil Hadžimanov“. Mnoga udruženja poput „Makedonium“ iz Beograda, „Kiril Pejčinović“ iz Kraljeva i „Toše Proeski“ formirali su svoje pevačke grupe koje nastupaju ne samo na manifestacijama u organizaciji svojih udruženja i Nacionalnog saveta nego i na drugim manifestacijama.

U Leskovcu radi i dramska sekcija, a 2009. godine osnovana je Fondacija za razvoj i očuvanje makedonske kulture „Makedonsko sonce“ sa sedištem u Novom Sadu sa ciljem da vremenom preraste u Zavod za kulturu.

6. Informisanje na maternjem jeziku

Novinsko izdavačku ustanovu Makedonski informativni i izdavački centar Nacionalni savet je osnovao 2006 godine. Od tada svakog meseca izlazi informativni magazin „Makedonska videlina“ u kojoj su zabeležene gotovo sve aktivnosti makedonske zajednice u Srbiji. Ova izdavačka ustanova izdaje i dečji časopis „Zunica“, kao i časopis za kulturu „Videlo“. U poslednje tri godine čine se naponi da se izdaje trojezični časopis za omladinu „ALKA“. Budući da Novinsko izdavačka ustanova Makedonski informativni i izdavački centar od Pokrajine dobija sredstva za izdavanje „Makedonske videline“, ostala izdanja se štampaju iz donacija i sredstava Nacionalnog saveta.

Izdavačka delatnost Makedonskog informativnog i izdavačkog centra je veoma bogata. Od svog osnivanja izdala je gotovo sto naslova. Pored Makedonaca stvaralaca iz Srbije, tu su stvaraoci koji pišu na srpskom jeziku, ali i autori čija su dela prevedena na makedonski jezik, poput Matije Bečkovića, Ljubivoja Ršumovića, Radomira Andrića, Miljurka Vukadinovića, Ljiljane Janačković, Dobrivoja J. Boškovića, Iskra Peneva, Dušice Ilin i drugih. Naravno izdata su i ostvarenja pisaca iz Makedonije.

Na javnom servisu RTV Vojvodina u trajanju od pola sata nedeljno uvedena je emisija „Makedonsko sonce“ a na regionalnoj TV Pančevo se takođe jednom nedeljno emituje polučasovna emisija „Banatsko sonce“. U RTV Vojvodina praktično funkcioniše redakcija na makedonskom jeziku sa dopisništvom u Pančevu. U okviru Foruma mladih Makedonaca

počela je da se emituje internet radijska emisija. Otvoreni su internet sajtovi Nacionalnog saveta i Novinsko izdavačke ustanove Makedonski informativni i izdavački centar kao i fejsbuk stranica Saveta, SAMSA i emisije „Makedonsko sonce“. Određen broj udruženja ima otvorene internet sajtove ili fejsbuk stranice. Na Javnom servisu Srbije emituje se emisija „Građanin“ u kojoj se često emituju prilozi vezani za makedonsku zajednicu.

Kada je u pitanju informativna revija „Makedonsko sonce“ trebalo bi uložiti napore da ona preraste u nedeljnik a dečji časopis „Zunica-Duga“ da se trajno finansira od Pokrajinskog sekretarijata za kulturu i informisanje. Potrebno je da se stvori mreža medija na makedonskom jeziku koja bi olakšala planiranje, uspostavljanje saradnje i razmenu programa između postojećih medija. Paralelno sa ovim programskim zadacima neophodno je više ulagati u osbosobljavanje i stvaranje podmlađenog i stručnog novinarskog kadra. Realna je potreba, kako ističu u makedonskoj zajednici, za jačanjem međusobne saradnje sa medijskim centrima u državi matičnog naroda i dijaspori.

7. Službena upotreba jezika i pisma

Do raspada SFRJ makedonski jezik i njegovo pismo bili su u službenoj upotrebi u opštini Pančevo. To pravo je ukinuto Statutom opštine 1991. godine. Po Zakonu o zaštiti prava i sloboda nacionalnih manjina i Zakona o službenoj upotrebi jezika i pisma, lično ime treba da se piše prema jeziku i pravopisu pripadnika nacionalne manjine. Na primer, kada je u pitanju makedonski jezik, u ličnim dokumentima piše Dojčinovski Marija a treba da piše Dojčinovska Marija, ili kod imena naseljenih mesta umesto Makedonski Brod ili Makedonska Kamenica, administrativni službenici upisuju samo Brod ili Kamenica. Isti je slučaj i sa imenima ulica koji potiču iz istorije makedonskog naroda.

Angažovanjem Nacionalnog saveta, makedonski jezik i njegovo ćirilčno pismo ponovo su uvedeni u službenu upotrebu u naseljenom mestu Jabuka (grad Pančevo) i u opštini Plandište, koja je tako postala prva lokalna samouprava van Makedonije gde je makedonski jezik u službenoj upotrebi. Nacionalni savet u skladu sa svojim ovlašćenjima prati i interveniše u slučaju kršenja bilo kojeg prava koje se odnosi na nacionalne zajednice. Rezultati tih nastojanja je da se uspelo značajnim delom smanjiti broj slučajeva nepoštovanja Zakona. Nacionalni savet koristi sve zakonske mogućnosti da skrene pažnju na kršenje prava u oblasti službene upotrebe makedonskog jezika. O tome je pismeno i usmeno obavestio Savet za nacionalne manjine Republike Srbije kao i Kancelariju za ljudska i manjinska prava kao i Savet Evrope. Inače Nacionalni savet redovno učestvuje u pisanju Državnog izveštaja Republike Srbije u vezi implementacije Evropske povelje o regionalnim ili manjinskim jezicima, svaki put potencirajući ovaj problem.

Nacionalni savet makedonske nacionalne manjine će nastaviti aktivnosti koje treba da rezultiraju uvođenjem makedonskog jezika u službenu upotrebu i u drugim mestima sa većom koncentracijom pripadnika makedonske zajednice u Srbiji.

Edukacijom svakog pripadnika makedonske zajednice, putem elektronskih i pisanih medija na makedonskom jeziku treba podići nivo svesti o zakonskim pravima, uz istovremeno energičnu intervenciju u svakoj gradskoj, opštinskoj ili mesnoj samoupravi gde se ovaj problem pojavljuje. Istrajno delovanje dalo je dobre šanse da se makedonski jezik nađe u delu dva Evropske povelje o regionalnim odnosno manjinskim jezicima i da se prizna za regionalni odnosno manjinski jezik. Ceo proces je sveden na tehnički nivo i uskoro se očekuju rezultati.

U neposrednom kontaktu istraživačkog tima projekta od strane predstavnika srpske delegacije u Međuvladinoj mešovitoj komisiji i predstavnika Nacionalnog saveta makedonske nacionalne manjine kao i predstavnika ambasade, obrazovnih ustanova, lokalne samouprave i medija, dobijene su dodatne informacije, ne samo o statusu i položaju makedonske zajednice u Srbiji već one koje su direktno vezane za rad Međuvladine mešovite komisije. Borče Veličkovski, predstavnik srpske delegacije u Međuvladinoj mešovitoj komisiji i predsednik Nacionalnog saveta makedonske nacionalne manjine je istakao da i pored činjenice da se Međuvladina mešovita komisija nijednom nije sastala, proteklih godina se mnogo radilo na unapređenju statusa i položaja makedonske zajednice u Srbiji. Na okruglom stolu je rečeno da je zajednički interes makedonske manjine u Srbiji i srpske manjine u Makedoniji da se Komisija sastane što pre. Naime, 2009. održan je jedan pripremni sastanak Komisije ali složeni mehanizmi pripreme za sednicu Mešovite komisije su usporili ugovaranje prvog radnog sastanka i opšta je ocena da je neophodno pojednostaviti procedure za rad Međuvladine mešovite komisije. Posebno njen rad ne bi trebao zavisiti od političkog konteksta i izbornih ciklusa u državama potpisnica. Predstavnik ambasade Republike Makedonije Bojan Đorđev je rekao da se obavljaju pripreme za konstituisanje novog sastava makedonske delegacije u Međuvladinoj mešovitoj komisiji i da postoje realne šanse da prva zajednička sednica bude održana u 2017. godini.

Na okruglom stolu koji je održan početkom aprila 2016. godine više puta je ponovljeno da su Vlade Srbije i Makedonije imale zajedničke sastanke na kojima se govorilo o položaju makedonske, odnosno srpske manjine. Kada je reč o samom radu Mešovite komisije on bi morao počivati na principu reciprociteta. Učesnici okruglog stola su definisali dva "otvorena pitanja" kada je reč o ostvarivanju prava makedonske zajednice u Srbiji. Prvo pitanje se odnosi na nedostatak adekvatnih udžbenika za nastavni predmet Makedonski jezik sa elementima kulture uprkos činjenici da su rukopisi udžbenika prošli procedure odobravanja. Drugo otvoreno pitanje je informisanje makedonske zajednice na maternjem jeziku. Naime pripadnici makedonske zajednice u Srbiji imaju TV emisiju "Makedonsko sonce" koja se emituje na RTV Vojvodini a do privatizacije medija bila je reemitovana na TV Niš, TV Vranje i TV Leskovac. Posle privatizacije tih medija ona se više ne re-emituje uprkos činjenici da je informisanje na makedonskom jeziku bilo sastavni deo programske šeme tih medijskih kuća. Oba otvorena pitanja biće verovatno uvrštena u teme budućih priprema za sednicu Međuvladine mešovite komisije Srbija Makedonija. Kada je reč o ostvarivanju prava makedonske zajednice na teritoriji Pančeva, istaknuta je dobra saradnja lokalne samouprave i

makedonske zajednice. Makedonski jezik je u službenoj upotrebi u naseljenom mestu Jabuka a 2016. godine će se u ovom mestu obeležiti 70 godina doseljenja Makedonaca u Vojvodinu.

Preporuke koje su tokom istraživanja evidentirane na rad Međuvladine mešovite komisije

- Radi obostranog interesa makedonske nacionalne zajednice u Srbiji i srpske zajednice u Makedonji potrebno je ubrzati pripreme za održavanje prve zajedničke sednice Međuvladine mešovite komisije Srbija – Makedonija.
- Potrebno je tako regulisati rad Međuvladine mešovite komisije da on ne zavisi od političke situacije u državama potpisnica bilateralng Sporazuma.
- Pojednostaviti procedure koje određuju način potpisivanja zapisnika Međuvladine mešovite komisije.

Analiza sprovođenja bilateralnog Sporazuma o zaštiti prava nacionalnih manjina Srbija - Rumunija

Autorka: Jelena Perković

1. Institucionalno-pravni okvir

Nepodeljeno je mišljenje da Republika Srbija ima zakonodavni okvir o pravima manjina, koji je po svojoj sveobuhvatnosti i detaljima kompleksniji od legislative većine članica država EU. Međutim, u implementaciji "manjinskog zakonodavstva" permanentno se beleže teškoće koje se najčešće vide u nekoherentnosti zakonodavnog okvira u toj oblasti, prenormiranosti manjinskih politika i sporog rešavanja uočenih problema. Nacionalne manjine u Srbiji imaju nekoliko institucionalnih mehanizama kojima artikulišu svoj manjinski status i položaj - to su nekoliko ministarstva u čijoj su nadležnosti manjinska pitanja, nacionalni saveti, Republički savet za nacionalne manjine, skupštinski odbori, saveti za međunacionalne odnose i državna tela. Istovremeno, respektabilan broj međunarodnih i domaćih organizacija se bave utvrđivanjem standarda i monitoringom ostvarivanja manjinskih politika. Jedan od snažnih mehanizama čiji kapaciteti nisu dovoljno iskorišćeni jesu bilateralni sporazumi o saradnji u oblasti zaštite nacionalnih manjina. Srbija je potpisnica četiri takva dokumenta sa Makedonijom, Hrvatskom, Mađarskom i Rumunijom.

Sva četiri bilateralna sporazuma zaključena su pre više od decenije. U ovom trenutku, poželjno je uraditi ekspertsku i političku analizu efekata i doprinosa koji su dale međuvladine mešovite komisije, kao instrument sprovođenja Sporazuma. U 2015. Srbija je ušla u novu fazu predpristupnih pregovora sa EU, gde će u toj etapi jedno od ključnih poglavlja biti ostvarivanje ljudskih i manjinskih prava (poglavlje 23 i 24). Analiza sprovođenja bilateralnog Sporazuma između Srbije i Rumunije predstavljaće dragocen doprinos realnom sagledavanju položaja nacionalnih manjina, ne samo u Srbiji već i regionu, posebno što su međuvladine mešovite komisije evidentirale nekoliko ključnih otvorenih pitanja, od kojih neka treba rešavati po hitnom postupku dok neka imaju karakter dugoročnog procesa. Rezultat analize bi trebalo da budu i preporuke za unapređenje mehanizama bilateralne saradnje, a u cilju unapređenja bezbednosti i dobrosusedskih odnosa u regionu i unapređenja položaja i ostvarivanja prava nacionalnih manjina.

Republika Srbija je od Savezne Republike Jugoslavije, čija je bila članica, preuzela četiri ugovora o uzajamnoj zaštiti prava nacionalnih manjina:

- Sporazum između Vlade Savezne Republike Jugoslavije i Vlade Rumunije o saradnji u oblasti zaštite nacionalnih manjina („Službeni list SCG“ - Međunarodni ugovori, br. 14/2004),
- Sporazum između Srbije i Crne Gore i Republike Mađarske o zaštiti prava mađarske nacionalne manjine koja živi u Srbiji i Crnoj Gori i srpske nacionalne manjine koja

živi u Republici Mađarskoj („Službeni list SCG“ - Međunarodni ugovori, br. 14/2004),

- Sporazum između Srbije i Crne Gore i Republike Hrvatske o zaštiti prava srpske i crnogorske manjine u Republici Hrvatskoj i hrvatske manjine u Srbiji i Crnoj Gori („Službeni list SCG“ - Međunarodni ugovori, broj 3/2005);
- Sporazum između Srbije i Crne Gore i Republike Makedonije o zaštiti srpske i crnogorske nacionalne manjine u Republici Makedoniji i makedonske nacionalne manjine u Srbiji i Crnoj Gori („Službeni list SCG“ - Međunarodni ugovori, br. 6/2005).

Pravni osnov za proglašavanje Zakona o ratifikaciji Sporazuma između Vlade Savezne Republike Jugoslavije i Vlade Republike Rumunije o saradnji u oblasti zaštite nacionalnih manjina je Ustavna povelja državne zajednice Srbije i Crne Gore, član 26. alineja 7. Sporazum je potpisan 4. novembra 2002. godine u Beogradu. Skupština Srbije i Crne Gore ga je donela 15. juna 2004. godine. Treba naglasiti da se odrednice Sporazuma ratifikovanog 2004. godine oslanjaju na član 20. Ugovora o prijateljstvu, dobrosusedstvu i saradnji između Savezne Republike Jugoslavije i Rumunije koji je potpisan 16. maja 1996. godine u Beogradu. Ugovor je sačinjen u skladu sa međunarodnim standardima definisanim Deklaracijom Generalne skupštine Ujedinjenih nacija o pravima pripadnika nacionalnih ili etničkih, verskih i jezičkih manjina i Okvirnom konvencijom o zaštiti nacionalnih manjina. Obe strane potpisnice Ugovora iz 1996. godine rukovodile su se političkim pragmatizmom čija je procena da je garantovanje prava pripadnicima manjinskih zajednica vrednost koju treba čuvati, negovati i unapređivati. Srbija i Rumunija su se bilateralnim Sporazumom obavezale da će garantovati i osigurati zaštitu jezičkog, kulturnog i verskog identiteta *“lica pod njihovom jurisdikcijom sa zajedničkim etničkim poreklom, jezikom i tradicijama sa većinskim stanovništvom druge strane ugovornice”*.

2. Istorijsko politički kontekst srpsko-rumunskih odnosa

Državno politički odnos između Republike Srbije i Rumunije (imajući na umu njihov državno-politički kontinuitet) obe strane ocenjuju kao tradicionalno dobar. Takav stav potvrđuju dva temeljna indikatora korektnih međudržavnih odnosa - Srbija i Rumunija nikada nisu međusobno imale otvorenih ratnih sukoba i diplomatski odnosi između ove dve suverene zemlje uspostavljeni su pre 136 godina. Kao dodatna ilustracija tradicionalno dobrih odnosa između ove dve zemlje je i činjenica da su dve kraljice Jugoslavije bile plemkinje iz Rumunije. Nakon prvog svetskog rata, tačnije 1920. kraljevina SHS/Jugoslavija je zajedno sa Čehoslovačkom i Rumunjom potpisala vojno-politički dokument Ugovor o savezništvu, poznat kao Mala Antanta, koja se raspala 1938. godine.

Posle Drugog svetskog rata dobri odnosi između Demokratske Republike Rumunije i Federativne Narodne Republike Jugoslavije su nastavljeni sve do 1948. kada su naglo zahladneli izglasavanjem Rezolucije o inforbirou. Posle smrti Josifa V. Džugašvili 1953.

otpočinje etapa normalizacije međusobnih odnosa i već početkom 60-tih godina XX veka zajednički projekat izgradnje hidrocentrale na Đerdapu predstavlja potvrdu normalizacije međusobnih političkih i ekonomskih odnosa.

Odnosi dveju zemalja u periodu tranzicije predstavljaju primer dobre saradnje. Intenzivna politička i privredna saradnja se odvija na nivou najviših državnih zvaničnika. Treba napomenuti da je Rumunija postala članica EU 1. januara 2007. godine. Osim izjave rumunskog predsednika Trajana Basesku 2012. da Rumunija neće dati podršku Srbiji za ulazak u EU zbog problema sa vlaškom manjinom, disonantnih tonova na relaciji Beograd Bukurušet nije bilo. Najnoviji odnosi između dve države, zajedno sa Bugarskom, rezultirali su u 2015. godini formiranjem Krajovske grupe čiji je cilj jačanje stabilnosti tri zemlje od etničke do ekonomske sfere. Inače Srbija i Rumunija imaju 119 potpisanih bilateralnih sporazuma.

3. Sadržaj i odrednice Sporazuma o saradnji u oblasti zaštite nacionalnih manjina

Bilateralni Sporazum o saradnji u oblasti zaštite nacionalnih manjina između Srbije i Rumunije ima ukupno 19 članova. Cilj potpisivanja ovog bilateralnog Sporazuma, koji je proistekao iz Ugovora o prijateljstvu, dobrosusedstvu i saradnji između Savezne Republike Jugoslavije i Rumunije (član 20.), potpisanog 16. maja 1996. godine u Beogradu, je rešenost *“da na svojim teritorijama osiguraju delotvornu zaštitu kulturnog, jezičkog, i verskog identiteta pripadnika nacionalnih manjina u skladu sa međunarodnim standardima utvrđenih pretežno Okvirnom konvencijom o zaštiti nacionanih manjina i Deklaracijom Generalne skupštine Ujedinjenih nacija o pravima prpadnika nacionalnih ili etničkih, verskih i jezičkih manjina.”* Interesantno je skrenuti pažnju da se okvir bilateralnog Sporazuma između Srbije i Rumunije odnosi i na neke odrednice koje nisu standardne u zakonodavnom okviru manjinskih prava koje garantuje politička praksa Srbije. Naime član 9. Sporazuma obavezuje strane ugovornice da će *“preduzimati odgovarajuće mere da bi obezbedile ravnopravno učešće manjina u socijalno ekonomskom životu.”* U istom članu, alineja 2, se kaže *“Strane ugovornice će se uzdržavati od mera koje mogu menjati etnički sastav stanovništva u oblastima koje naseljavaju nacionalne manjine.”* Ovaj član ističemo jer se neke preporuke u radu međuvladinih mešovitih komisija upravo odnose na situacije koje mogu narušiti demografske celine u kojima manjinske zajednice godinama žive i na osnovu toga ostvaruju neka manjinska prava.

U članu 7. Sporazuma se decidirano kaže da *“pripadnici nacionalnih manjina imaju pravo da, u skladu sa nacionalnim zakonodavstvom, učestvuju u odlučivanju koje se odnosi na pitanja koja su na državnom, regionalnom i lokalnom nivou značajna za nacionalne manjine.”* Ovaj član je predmet permanetnih preporuka srpskoj delegaciji u Međuvladinoj mešovitoj državnoj komisiji s obrazloženjem da Srbija ne ispunjava obaveze iz ovog člana. Članom 11. Sporazuma. utvrđeno je formiranje Međuvladine mešovite komisije koja *“će se sastajati najmanje jednom godišnje”*, što se u proteklih 11 godina postojanja Komisije nije ispoštovalo. Preostali članovi Sporazuma su uglavnom definisali ostvarivanje manjinskih

prava u standardnim oblastima zaštite kulturnog i jezičkog identiteta, obrazovanja i informisanja, uključujući tu i pravo na slobodu veroispovesti. Oblast koju ni jednim članom Sporazuma nije pomenuta je povraćaj imovine, čije je izvorno vlasništvo pripadalo rumunskoj zajednici u Srbiji, ili srpskoj zajednici u Rumuniji.

4. Međuvladina mešovita komisija

Međuvladine mešovite komisije su još jedan mehanizam kojim se može, pored već postojećih institucionalnih mehanizama, uticati na poboljšanje statusa nacionalnih manjina i rešavanje otvorenih pitanja jer se izveštaji Međuvladine mešovite komisije podnose Vladama stranama potpisnicama Sporazuma. Komisije koje su obrazovane na osnovu Sporazuma, do 2015. godine održale su ukupno 12 sednica. Složeni politički događaji, kao što je raspad državne zajednice Srbije i Crne Gore i ukidanje Ministarstva za ljudska i manjinska prava, uzrokovali su dužu pauzu u radu. Kako navodi Gordana Govedarica, samostalna savetnica u Odseku za unapređenje prava nacionalnih manjina u Kancelariji za ljudska i manjinska prava, prve sednice Komisije, odmah nakon ratifikacije, održali su predstavnici Hrvatske i Mađarske sa predstavnicima srpske strane. Novi predsednici srpskog dela u Komisijama su od strane Vlade Srbije imenovani 2008. godine. U međuvremenu je prvu sednicu održala i Međuvladina mešovita komisija za Srbiju i Rumuniju.

U radu međuvladinih mešovitih komisija veoma važnu ulogu ima Kancelarija za ljudska i manjinska prava koja je kao vladino telo formirana 2012. godine. Njen Odsek za unapređenje prava nacionalnih manjina, koji je u sastavu Sektora za nacionalne manjine, obavlja podjednako tehničke, ali i ekspertske poslove u pripremi sednica međuvladinih mešovitih komisija. Zadatak Odseka je da koordinira rad članova delegacija Republike Srbije u komisijama, priprema zapisnike sa sednica, prati sprovođenje preporuka i izrađuju informacije i analize o ostvarivanju navedenih bilateralnih sporazuma.

Prikupljanje podataka i njihovu obradu za potrebe održavanja sednica komisija, kao i prosljeđivanje potpisanih zapisnika sa sednica Vladi i nadležnim institucijama radi realizacije, takođe obavlja Kancelarija za ljudska i manjinska prava. Naime, praksa je da sekretar srpskog dela delegacije u mešovitim telima bude predstavnik Kancelarije za ljudska i manjinska prava, odnosno ranije, Ministarstva za ljudska i manjinska prava. *“Iako broj održanih sednica svakog od ovih mešovitih tela možda nije veliki, to ne znači da u periodima između održavanja sednica nema aktivnosti koje su direktno povezane sa radom ovih tela. Kopredsednici i kosekretari, a u određenim situacijama i sami članovi mešovitog tela koji su eksperti za određenu oblast, sastaju se u periodima između dve sednice. Takođe se održavaju sastanci predsednika mešovitog tela sa pripadnicima manjine, ali i sa predstavnicima resornih institucija u cilju ubrzanja realizacije neke od preporuka ili rešavanja nekog otvorenog pitanja. Najveći deo aktivnosti usmeren je na praćenje sprovođenja preporuka i zaključaka sa sednica, kao i na izradu različitih vrsta informacija i analiza u vezi sa realizacijom ovih bilateralnih sporazuma, koje se pripremaju za Vladu i državne organe, diplomatsko-konzularna predstavništva i misije Republike Srbije pri međunarodnim*

organizacijama, ili postaju sastavni deo državnih izveštaja o sprovođenju međunarodnih ugovora iz oblasti ljudskih i manjinskih prava kojima je Republika Srbija pristupila, za čiju izradu je takođe zadužena Kancelarija za ljudska i manjinska prava”, navela je Gordana Govedarica.

Prva sednica Komisije Srbija-Rumunija je održana u novembru 2009. ali zapisnik sa tog zasedanja istraživačkom timu nije bio dostupan. Druga sednica Komisije je održana u Beogradu 20 maja 2011. godine. Kopredsednik Komisije je bio Miodrag Đurić, tadašnji sekretar u Pokrajinskom sekretarijatu za kulturu i informisanje. Kopredsednik Komisije sa rumunske strane bio je Bogdan Auresku, državni sekretar za evropske poslove u Ministarstvu inostranih poslova Rumunije. Posle druge sednice Međuvladine mešovite komisije Republike Srbije i Rumunije za nacionalne manjine nije održana ni jedna sednica.

5. Zakonodovani okvir u oblasti zaštite nacionalnih manjina

Osnovni zakoni na čijim se okvirima temelje prava nacionalnih manjina u Srbiji su Zakon o zaštiti prava i sloboda nacionalnih manjina iz 2002., Ustav iz 2006., Zakon o nacionalnim savetima nacionalnih manjina, koji je usvojen 2009., i Zakon o službenoj upotrebi jezika i pisma koji je usvojen 2010. Značajnu korekciju zakonodavnog okvira, koji definiše prava nacionalnih manjina u Srbiji, predstavlja i Odluka Ustavnog suda Srbije iz januara 2014. koja je ukazala na neusklađenosti pojedinih odredbi Zakona o nacionalnim savetima nacionalnih manjina sa postojećim zakonodavstvom. Međutim, kroz rad međuvladinih mešoviti komisija utvrđen je niz otvorenih pitanja vezanih za položaj i status nacionalnih manjina u državama potpisnicama ugovora. Raspon tih otvorenih pitanja se kreće od broja uposlenih pripadnika manjinskih zajednica na pograničnim carinama, režima prohodnosti na malograničnim prelazima, do političkog predstavljanja manjina na sva tri nivoa vlasti. Odgovori na tako široko definisana pitanja se tiču niza drugih zakona kao što su Zakon o državnoj upravi, Zakon o verskim zajednicama, Zakon o restituciji, Zakon o kulturi, Zakon o osnovnom i visokoškolskom obrazovanju, Zakon o javnom informisanju i medijima, Zakon o javnom servisu i Zakon o telekomunikacijama.

6. Otvorena pitanja

Na drugom zasedanju Međuvladine mešovite komisije Srbije i Rumunije, koja je održana 20. maja. 2011. godine u Beogradu, konstatovan je pozitivan razvoj bilateralnih odnosa, pre svega zahvaljujući kontinuiranom političkom dijalogu i dobroj saradnji u svim oblastima. Posebno je naglašen napredak u Srbiji, koja je pravnom regulativom o formiranju nacionalnih saveta institucionalno uvela mehanizam koji omogućava najviši stepen kulturne autonomije. U skladu sa Pravilnikom o radu, na drugom zasedanju Međuvladine mešovite komisije analiziran je stepen ostvarenja preporuka koje su donešene na njenom prvom zasedanju. One preporuke koje nisu realizovane ponovo su stavljene na listu otvorenih pitanja. Kao jedna od

preporuka koja se ponovo našla na toj listi je „*doslednija primena jezika nacionalnih manjina u javnoj sferi*“ kao i „*da treba rešiti problem nedovoljnog broja nastavnika na rumunskom jeziku i povećati raspoloživost udžbenika.*“

Problemi sa kojima se suočavaju pripadnici rumunske manjine u Srbiji nisu uvek u skladu sa političkom praksom u Rumuniji. Naime saglasna je ocena (izveštaj ekspertske misije Savetodavnog odbora Saveta Evrope za nacionalne manjine, jun 2015.) da Srbija ima zavidan nivo normativne regulative i da su neka rešenja u oblasti statusa i zaštite nacionalnih manjina deo celokupnog političkog i državnog sistema Srbije. Međutim u praksi nije uvek jednostavno primeniti zakonske odredbe. Tako je rumunska delegacija na drugom zasedanju Međuvladine mešovite komisije, u Beogradu 20. maja 2011. godine iznela stav da „*za rumunsku stranu su neprihvatljivi pokušaji standardizacije tzv. vlašskog jezika posebnog u odnosu na rumunski jezik, a u pogledu njegovog korišćenja u obrazovanju i upravi*“. Takav stav proizilazi iz člana 1. bilateralnog Sporazuma koji eksplicitno definiše, u skladu sa rumunskim Ustavom, da rumunsku manjinu u Srbiji predstavljaju osobe „*sa zajedničkim etničkim poreklom*“, što implicira stav da Vlasi u Srbiji nisu posebna manjina. Taj stav nije bio izričito naglašen kao značajan problem sve dok vlaška nacionalna manjina u Srbiji nije definisala svoj samoidentitet osnivanjem Nacionalnog saveta vlaške nacionalne manjine 2006. Odgovor srpske strane povodom tog problema je bio nedvosmislen i utemeljen u članu 47. Ustava Srbije, kojim se svim građanima Srbije garantuje pravo na slobodan izbor u pogledu etničkog samoidentiteta i da se država Srbija strogo pridržava ovog principa međunarodnih konvencija i Ustavne odredbe. Ovo ustavno načelo Srbija poštuje i u slučaju vlaške i rumunske manjine. Po tom pitanju se izjasnio i Savetodavni komitet Okvirne konvencije za zaštitu nacionalnih manjina koji „*podstiče organe Srbije da se striktno pridržavaju načela slobodne samoidentifikacije sadržanog u članu 3. Okvirne konvencije.*“ Takvu preporuku je dala i ekspertska misija istog Komiteta, koja je u Srbiji boravila sredinom 2015. godine, preporučujući da pitanja vlaške i rumunske manjine u Srbiji treba rešiti dijalogom. Uz monitoring predstavnika EU rešen je i problem nepotpisivanja zapisnika sa majske sednice Međuvladine mešovite komisije 2011. godine, da bi on nakon godinu dana bio ipak potpisan u Briselu 12. jula 2012. Time je okončana ta etapa rumunsko-srpskog nesporazuma po pitanju vlaške manjine, uz sugestiju evropskih zvaničnika da taj problem treba rešavati nastavkom međusobnog dijaloga vlaške i rumunske strane u Srbiji ali i na nivou dve države.

7. Političko predstavljanje manjina

Srpskoj delegaciji na drugom zasedanju Međuvladine mešovite komisije je skrenuta pažnja na nepostojanje mehanizma koji bi omogućili neposredno političko predstavljanje manjina na sva tri nivoa vlasti u Srbiji. Nacionalno zakonodavstvo Srbije odnosno Ustav ne pridviđa takav model političkog predstavljanja manjina u lokalnim skupštinama i pokrajinskom i nacionalnom parlamentu. Naime Srbija je političko predstavljanje manjina uvela kroz mehanizam smanjenih cenzusa za političke partije nacionalnih manjina. Politička praksa u

Rumuniji predviđa neposredno političko predstavljanje svake manjine ali samo u Parlamentu. U skladu sa takvom političkom praksom, članovi rumunskog dela Međuvladine mešovite komisije dali su preporuku da se izmeni zakonodavstvo Srbije kako bi se omogućilo direktno predstavljanje rumunske manjine u Parlamentu Srbije. Ovakav zahtev formulisan je i u preporukama ekspertske misije iz 2015. godine, gde se između ostalog preporučuje Srbiji „*povećanje napora kako bi se odmah i progresivno garantovalo unapređenje sprovođenja ustavnog načela odgovarajuće zastupljenosti u državnim službama uopšte.*“ (Ekspertski izveštaj Savetodavnog komiteta iz 2015.).

8. Rumunska pravoslavna crkva

Pitanja koja su u vezi sa slobodom veroispovesti mogu se selektovati u četiri otvorena pitanja. Jedan od problema se odnosi na status i funkcionisanje Rumunske pravoslavne crkve (RPC) „*Dacia felix*“ kao i nedovoljan broj rumunskih sveštenika i finansiranje njihovog rada u slučaju kada dolaze iz države matičnog naroda. Sledeći problem je nepostojanje popisa verskih objekata RPC u Srbiji i kulturne baštine koja pripada ovoj crkvi. Postavljeno je i pitanje restitucije nekadašnjeg vlasništva RPC i četvrto pitanje je u vezi sa dobijanjem dozvola za izgradnju verskih objekata. Preporuke koje su tom prilikom date nedvosmisleno upućuju na brže rešavanje ovih otvorenih pitanja uz sugestiju da ih jednom delom treba rešavati (preporuka i ekspertske misije Savetodavnog komiteta iz 2015.) izmenom postojećeg zakonodavstva koje reguliše oblast verskih zajednica, a jednim delom dijalogom sa Srpskom pravoslavnom crkvom uz asistenciju nadležnih državnih organa koji u ovom dijalogu treba da ostanu neutralni.

9. Ekonomski razvoj makroregija

Mada pitanja ekonomskog razvoja mikroregija u kojima živi značajan broj pripadnika jedne manjine nisu direktno apostrofirana u srpskom manjinskom zakonodavstvu u skladu sa članom 15. Okvirne konvencije o zaštiti manjinskih i regionalnih jezika, članovi Međuvladine mešovite komisije su skrenuli pažnju na potrebu ekonomskog jačanja pograničnih regija u kojima žive pripadnici manjina. Kao pozitivan primer takve saradnje je podsticanje projektnih aktivnosti u regiji Dunav-Kriš-Tisa-Moriš, koji se finansiraju iz EU fondova. U tom korpusu otvorenih pitanja skrenuta je pažnja na potrebu regulacije drumskog, železničkog i vodenog saobraćaja, uvođenje posebnog režima prelaska graničnih prelaza, povećanje broja pripadnika manjina u sastavima pogranične policije i povećanje broja pripadnika manjina u sastavu pogranične carinske službe. Kao preporuku članovi Međuvladine mešovite komisije su predložili potpisivanje posebnih bilateralnih sporazuma kojim bi se rešavali problemi u ovim oblastima. Donacije i pomoć koja manjinama u Srbiji stiže od država matičnog naroda podležu oporezivanju. Zbog toga su članovi rumunskog dela Međuvladine mešovite komisije predložili da se razmotri mogućnost oslobađanja od PDV-a za donacije koje dolaze iz države matičnog naroda manjinama u Srbiji.

10. Službena upotreba jezika

Članovi Međuvladine mešovite komisije su, povodom prava na službenu upotrebu jezika i pisma, na drugoj sednici skrenuli pažnju na nekoliko problema koji prate ovaj korpus manjinskih prava, koji je pre svega regulisan Zakonom o zaštiti prava i sloboda nacionalnih manjina, Zakonom o nacionalnim savetima nacionalnih manjina i Zakonom o službenoj upotrebi jezika i pisma. Članovi rumunske delegacije su imali primedbu da se prava o službenoj upotrebi jezika i pisma ne primenjuju dosledno u Republici Srbiji „posebno u pogledu ispisivanja naziva naseljenih mesta“ i „da rumunski jezik nije u službenoj upotrebi ni u jednoj jedinici lokalne samouprave niti se koristi pri ispisivanju naziva naseljenih mesta u Timočkoj krajini.“ Takođe je postavljeno pitanje upotrebe rumunskog jezika pred državnim organima na lokalnom nivou, u pravosuđu, u institucijama i ustanovama sa posebnim ovlašćenjima. Kao jedna od preporuka je i stvaranje uslova da se državnim organima i u policiji upošljava veći broj pripadnika rumunske zajednice. Skrenuta je pažnja da se imena državnih organa, institucija, ustanova, ulica i imena ne ispisuju na rumunskom jeziku u naseljima gde za to prema Zakonu ili statutu APV postoji pravo.

11. Oblast obrazovanja

Shvatajući da je obrazovanje temelj očuvanja nacionalnog identiteta, članovi Međuvladine mešovite komisije su toj oblasti ostvarivanja manjinskih prava posvetili posebnu pažnju. Mada je pravo na obrazovanje pripadnika nacionalnih manjina u Srbiji dostignuto pravo visokog standarda i definisano sa nekoliko zakona (Zakon o pravima i slobodama nacionalnih manjina, Zakon o nacionalnim savetima nacionalnih manjina i Zakon o osnovama sistema obrazovanja i vaspitanja) na drugoj sednici Međuvladine mešovite komisije je evidentirano nekoliko problema. Na prvom mestu je to nedovoljan broj nastavnog kadra na rumunskom jeziku i nedostatak kvalitetnih nastavnih sredstva i udžbenika na rumunskom jeziku. Takođe je data preporuka da bi njihova cena trebala biti približna ceni udžbenika na srpskom jeziku. Opšte je zapažanje da je broj učenika koji se upisuju u škole na rumunskom jeziku u permanentnom opadanju. Broj pripadnika rumunske nacionalne manjine je između dva poslednja popisa opao za približno 4,500 stanovnika, odnosno 15% a prema poslednjem popisu u Srbiji živi nešto više od 29,000 Rumuna. Preporuka je Međuvladine mešovite komisije da se u skladu sa Zakonom o obrazovanju omogući formiranje odeljenja na rumunskom jeziku i u slučaju da je broj učenika u njima ispod zakonskog minimuma. Problem koji je generalno prisutan kod priznavanja diploma koju državljani Srbije stiču u drugim zemljama takođe bi trebalo rešavati tako da proces nostrifikacije bude brži, ali i jeftiniji. Preporuka članova Međuvladine mešovite komisije je da bi Srbija i Rumunija trebalo da što pre potpišu međusobni sporazum u oblasti obrazovanja kojim bi se regulisao uvoz udžbenika iz države matičnog naroda, njihovo odobravanje i štampanje, kao i nostrifikacija diploma i obrazovanje nastavnog kadra.

12. Oblast kulture i informisanja

Mada oblast kulture predstavlja široko polje na kojem se ostvaruje pravo na kulturni identitet pripadnika nacionalnih manjina, suštinskih primedbi koje bi se ticale zakonodavnog okvira i praktičnih politika u tom domenu od strane članova rumunske delegacije Međuvladine mešovite komisije nije bilo. Primedbe i zapažanja su više skretala pažnju na potrebu preuzimanja aktivnosti kojima bi se očuvalo kulturno nasleđe i verski objekti pripadnika manjinskih zajednica. Članovi Komisije su konstatovali da ne postoje liste verskih i arhitektonskih objekata i spomenika kulture koji su od važnosti za rumunsku zajednicu a zahtevaju rekonstrukciju i zaštitu. U kontekstu ove problematike na sednici je postavljeno pitanje da li su sanirani objekti koji su bili u vlasništvu rumunske zajednice i da li su joj vraćeni. U tom smislu je preporučeno da se formira ekspertska komisija za realizaciju ovih preporuka. Članovi rumunske delegacije Međuvladine mešovite komisije su pozitivno ocenili finansiranje profesionalne scene na rumunskom jeziku koja postoji u okviru Narodnog pozorišta „Sterija“ u Vršcu, od strane AP Vojvodine, uz preporuku da bi srpska strana trebalo da omogući kadrovsko jačanje ove profesionalne scene. Na sednici Komisije je data preporuka da srpska strana, u skladu sa svojim mogućnostima otkupljuje knjige štampane na rumunskom jeziku koje bi bile ustupljene bibliotekama u školama i mestima gde žive pripadnici rumunske zajednice. Time se obogaćuje fond biblioteke na rumunskom jeziku, a izdavačima se obezbeđuje deo sredstava za naredna izdanja.

Najveći problem kod razmatranja prava nacionalnih manjina na prenos informacija na maternjem jeziku bio je vezan za nemogućnost praćenja televizijskog programa na rumunskom jeziku u istočnoj Srbiji gde žive Rumuni. Naime Radio televizija Vojvodina na drugom programu ima redovne emisije na rumunskom jeziku, ali pripadnici rumunske zajednice u Timočkoj krajini, zbog tehničkih razloga, ne mogu pratiti taj program. Stoga je preporučeno da se intenziviraju aktivnosti na reemitovanju programa Radio televizije Vojvodina, ili da se uspostavi program na rumunskom jeziku za taj deo Srbije.

Tokom istraživačkog postupka članovi projektnog tima su zabeležili i podatke u neposrednom kontaktu sa akterima koji su pružili validne i dodatne informacije o sprovođenju preporuka o otvorenim pitanja koja su evidentirana na poslednjem zasedanja Međuvladine mešovite komisije Srbija-Rumunija koje je održano u maju 2011. Na okruglom stolu koji je održan 26. februara u Novom Sadu konstatovano je da je do početka 2016. rešen samo deo otvorenih pitanja u oblasti obrazovanja stvaranjem mogućnosti da se u istočnoj Srbiji u odeljenjima osnovnog obrazovanje izučava rumunski jezik sa elementima nacionalne kulture. Takođe, najavljen je i bilateralni sporazum između Srbije i Rumunije u oblasti obrazovanja koji bi trebalo da reši razmenu nastavnog kadra na rumunskom, odnosno srpskom jeziku, kao i brže priznavanje diploma stečenih u Srbiji, odnosno Rumuniji. Većina otvorenih pitanja sa poslednje sednice Međuvladine mešovite komisije su i dalje nerešena. Kao razlozi se navode *“rigidni stav pojedinih ministarstava Vlade Srbije koji usko gledaju na sopstvene nadležnosti zaboravljajući na jedinstvenost pravnog sistema Republike Srbije. Naime, član 16. i 18. Ustava Srbije predviđa neposrednu primenu međunarodno ratifikovanih ugovora-sporazuma što znači da se određena ministarstva ne moraju pozivati na određene*

zakone iza kojih se ponekad skrivaju kada je reč o implementaciji preporuka međuvladinih mešoviti komisija". Međutim činjenica je da neke preporuke Međuvladine mešovite komisije implementira pokrajinska Vlada, odnosno, njeni sekretarijati i na okruglom stolu je rečeno da je pokrajinska administracija sprovedla, u saradnji sa nacionalnim savetima, sve preporuke koje su bile u njenoj nadležnosti. Rešavajući otvoreno pitanje vlaške manjine, krajem 2015. godine potpisan je međusobni protokol o saradnji Nacionalnog saveta vlaške nacionalne manjine i Nacionalnog saveta rumunske nacionalne manjine. Protokol predviđa međusobnu saradnju koja je otpočela održavanjem nekoliko sastanka i aktivnostima na zajedničkim projektima.

Na okruglom stolu je dobijena informacija da se na početak rada Međuvladine mešovite komisije Srbija - Rumunija čekalo šest godina jer je „*rumunska strana želela da bira ko će predstavljatu rumunsku zajednicu u srpskoj delegaciji*“ i „*činjenica je da rumunska delegacija nikad u svome radu nije konsultovala predstavnike rumunske zajednice u Srbiji o problemima sa kojima se sreće kao i predlozima kako se oni mogu rešiti, dok je srpska delegacija konsultova srpsku zajednicu u Rumuniji*“. Po mišljenju predstavnika Nacionalnog saveta rumunske nacionalne manjine Marčela Dragana pripadnici rumunske zajednice žive u najsiromašnijim lokalnim samoupravama u Srbiji, ali toj činjenici niko ne pridaje važnost. To je razlog što predstavnici rumunske zajednice bilateralni Sporazum između Srbije i Rumunije, od četiri potpisana, ocenjuju kao „*najslabiji*“. Naime, drugi Sporazumi, kao naprimer sa Mađarskom, imaju odredbe kojima se naglašava obaveza države potpisnice da vodi računa o socijalno ekonomskom položaju mađarske, odnosno, srpske manjine i da „*u okviru svojih mogućnosti, radi obezbeđenja ekonomskog i socijalnog razvoja pružaju podršku aktivnostima privrednog razvoja koje mogu da uklone uzroke migracija manjina i da spreče promene etničkog sastava stanovništva*“. Nadalje, predstavnici rumunske zajednice su skrenuli pažnji na to da nije rešeno zakonsko priznavanje Rumunske pravoslavne crkve. Takođe nisu rešeni problemi oko restitucije nepokretne imovine koja je pripadala rumunskoj zajednici s napomenom da je reč uglavnom o objektima koji su u veoma lošem stanju.

Obzirom na jednu od preporuka Međuvladine mešovite komisije o obezbeđivanju kontinuiranog reemitovanja emisija programa rumunske redakcije Javnog medijskog servisa Vojvodine (JMSV), predstavnici tog servisa su potvrdili da JMSV preduzima mere koje bi obezbedile bolju gledanost programa rumunske redakcije JMSV u istočnoj Srbiji. Rečeno je da se do nedavno JMSV bavio proizvodnjom i emitovanjem programa, ali da je od 2015. godine emitovanje TV programa na teritoriji Vojvodine preuzelo Republičko javno preduzeće emisiona tehnika. Puštanjem u rad još dva predajnika, uz postojeća tri, do sredine 2016. godine gledaoci u Vojvodini će imati kvalitetan tv signal. Što se tiče kablovskog prenošenja signala intencija je JMSV da svi kablovski operateri obavezno imaju u ponudi oba TV programa vojvodanskog medijskog servisa (prvi program je na srpskom jeziku, a drugi je namenjen programima na jezicima manjina). Međutim, skrenuta je pažnja da kablovski sistem distribucije TV programa iziskuje finasijsku nadoknadu, a brojnost gledalaca u istočnom delu Srbije koji su spremni platiti kablovsko emitovanje JMSV je zanemarljiva.

Predstavnici rumunske zajednice su povodom preporuke rumunske delegacije u Međuvladinoj mešovitoj komisiji o kadrovskom jačanju rumunske scene pozorišta "Sterija" iz Vršca rekli da bi Rumunija trebala da sama ponudi školovanje kadra za profesionalnu scenu vršačkog pozorišta. Oni su takođe na preporuku o otkupu knjiga rumunskih stvaralaca u Srbiji rekli da se knjige u Srbiji otkupljuju za biblioteke koje imaju fond knjiga na rumunskom jeziku, ali Rumunija ne otkupljuje knjige rumunskih stvaralaca iz Srbije za svoje biblioteke u Rumuniji.

Preporuke koje su tokom istraživanja evidentirane na rad Međuvladine mešovite komisije

- Potrebno je sednice Međuvladine mešovite komisije održavati u skladu sa članom 11. bilateralnog Sporazuma Srbija-Rumunija, odnosno najmanje jedanput godišnje.
- Pojednostaviti procedure pripremanja i donošenja zaključaka.
- Sastav delegacija u Međuvladinoj mešovitoj komisiji bi trebalo da bude stalan.
- Preporuke koje se donose na zasedanjima Međuvladine mešovite komisije treba dostavljati neposredno Vladama stranama potpisnicima.
- Neophodno je formirati posebno telo za monitoring sprovođenja preporuka Međuvladine mešovite komisije.
- Kriterijume sastava delegacije Međuvladine mešovite komisije ne može uslovljati nijedna strana ugovornica.
- Preporučljivo je da delegacije države matičnog naroda u pripremi zasedanja Međuvladine mešovite komisije konsultuju manjinu čije interese zastupa.
- Otvorena pitanja između država potpisnica u oblasti zaštite nacionalnih manjina treba rešavati potpisivanjem međusobnih bilateralnih sporazuma.

REZIME I PREPORUKE (SR)

Republika Srbija kao pravna naslednica Savezne republike Jugoslavije i Državne zajednice SCG preuzela je na sebe ispunjavanje obaveza koji proističu iz četiri bilateralna sporazuma o zaštiti nacionalnih manjina. Sporazumi su potpisani sa Hrvatskom, Mađarskom, Rumunijom i Makedonijom. Centar za regionalizam je, uz podršku Fondacije za otvoreno društvo, realizovao projekat fokusiran na implementaciju ovih međunarodnih sporazuma. Istraživački tim je uvidom u zapisnike međuvladinih mešovitih komisija-odbora i kroz neposredni kontakt sa predstavnicima nacionalnih saveta, državnih organa i tela koje se bave nacionalnim manjinama izdvojio dva cilja. Prvi je bio evidentiranje otvorenih pitanja koje su uputile delegacije zemalja potpisnica Sporazuma vezano za položaj njihove nacionalne manjine u Srbiji. Drugi cilj je bio utvrđivanje preporuka koje se tiču rada međuvladinih mešovitih komisija-odbora kako bi se unapredila njihova efikasnost.

Rezultati rada delegacija međuvladinih mešovitih komisija-odbora, koje se bave definisanjem otvorenih pitanja, su u ovoj publikaciji prezentovani kroz tekst samog izveštaja. Treba naglasiti da rešavanje pojedinih otvorena pitanja iziskuje složene zakonodavne procese i mehanizme a da je za rešavanje nekih dovoljna politička volja.

Preporuke

- Predstavници Srbije u međuvladinim mešovitim komisijama bi trebali da budu u rangu najviših državnih službenika;
- Utvrditi mehanizme koji obezbeđuju kontinuitet u sastavu članova delegacija koje učestvuju u radu međuvladinih mešovitih komisija;
- Poštovati sve odredbe bilateralnih sporazuma i u skladu sa njima sprovesti preporuke koje se daju na zasedanjima međuvladinih mešovitih komisija. Obezbediti normativne preduslove za ispunjenje odredbi (onih sporazuma u kojima je to predviđeno) koje definišu političko predstavljanje nacionalnih manjina na sva tri nivoa vlasti;
- Obezbediti uslove za veću transparentnost rada međuvladinih mešovitih komisija i veću vidljivost njihovog rada;
- Ustanoviti posebno telo koje će u kontinuitetu pratiti sprovedene usvojenih preporuka međuvladinih mešovitih komisija;
- Kompletirati zapisnike sa svih održanih sednica komisija;
- Terminološki ujednačiti pravni rečnik zapisnika u skladu sa pravnom terminologijom srpskog zakonodavstva;
- Dinamiku održavanja sednica međuvladinih mešovitih komisija održavati u skladu sa odredbama bilateralnog sporazuma
- Pojednostaviti procedure pripremanja, usklađivanja i potpisivanja zapisnika sa sednica komisija;

- Kriterijume za sastav delegacije komisija ne može uslovljavati bilo koja strana ugovornica;
- Poželjno je da delegacije države matičnog naroda u pripremi zasedanja komisije konsultuju manjinu čije interese zastupa;
- Unaprediti mehanizme koji bi doprineli efikasnijem praćenju realizacije preporuka iz bilateralnih sporazuma;
- Uspostaviti saradnju Republičkog saveta za nacionalne manjine i međuvladinih mešovitih komisija;

REZIME I PREPORUKE (HR)

Republika Srbija kao pravna nasljednica Savezne republike Jugoslavije i Državne zajednice SCG preuzela je na sebe ispunjavanje obveza koje proizlaze iz četiri bilateralna sporazuma o zaštiti nacionalnih manjina. Sporazumi su potpisani s Hrvatskom, Mađarskom, Rumunjskom i Makedonijom. Centar za regionalizam je, uz podršku Fondacije za otvoreno društvo, realizirao projekt fokusiran na provedbu ovih međunarodnih sporazuma. Istraživački tim je uvidom u zapisnike međuvladinih mješovitih povjerenstava-odbora i kroz neposredni kontakt s predstavnicima nacionalnih savjeta, državnih tijela i tijela koje se bave nacionalnim manjinama izdvojio dva cilja. Prvi je bio evidentiranje otvorenih pitanja koje su uputile izaslanstva zemalja potpisnica Sporazuma vezano za položaj njihove nacionalne manjine u Srbiji. Drugi cilj je bio utvrđivanje preporuka koje se tiču rada međuvladinih mješovitih povjerenstava-odbora kako bi se unaprijedila njihova učinkovitost.

Rezultati rada delegacija međuvladinih mješovitih povjerenstava-odbora koje se bave definiranjem otvorenih pitanja u ovoj publikaciji su prezentirani kroz tekst samog izvještaja. Treba naglasiti da rješavanje pojedinih otvorenih pitanja iziskuje složene zakonodavne procese i mehanizme a da je za rješavanje nekih drugih dovoljna politička volja.

Preporuke

- Predstavnici Srbije u međuvladinim mješovitim povjerenstvima bi trebao biti u rangu najviših državnih službenika;
- Utvrditi mehanizme koji osiguravaju kontinuitet u sastavu članova izaslanstava koji sudjeluju u radu međuvladinih mješovitih povjerenstava.
- Poštovati sve odredbe bilateralnih sporazuma i u skladu s njima provesti preporuke koje se daju na zasjedanjima međuvladininih mješovite povjerenstava. Osigurati normativne preduvjete za ispunjenje odredaba (onih sporazuma u kojima je to predviđeno) koje definiraju političko predstavljanje nacionalnih manjina na sva tre razine vlasti;
- Osigurati uvjete za veću transparentnost rada međuvladinih mješovitih povjerenstava i veću vidljivost njihovog rada;
- Ustanoviti posebno tijelo koje će pratiti provođene usvojenih preporuka međuvladinih mješovitih povjerenstava;
- Kompletirati zapisnike sa svih održanih sjednica povjerenstava;
- Terminološki ujednačiti pravni rječnik zapisnika sukladno pravnoj terminologiji srpskog zakonodavstva;
- Dinamiku sjednica međuvladinih mješovitih povjerenstava održavati sukladno odredbama bilateralnog Sporazuma;
- Pojednostaviti procedure pripremanja, usklađivanja i potpisivanja zapisnika sa sjednica komisija;

- Kriterije sastava izaslanstva povjerenstava ne može uslovljati bilo koja stranka ugovornica;
- Poželjno je da delegacije države matičnog naroda u pripremi zasjedanja Povjerenstva konzultiraju manjinu čije interese zastupa;
- Unaprijediti mehanizme koji bi doprinijeli učinkovitijem praćenju realizacije preporuka iz bilateralnih sporazuma;
- Uspostaviti suradnju Republičkog Savjeta (Vijeća) za nacionalne manjine i međuvladinih mješovitih povjerenstava;

REZÜMÉ ÉS AJÁNLÁSOK (HU)

A Szerb Köztársaság, mint a Jugoszláv Szövetségi Köztársaság és a Szerbia és Crna Gora Államközösség jogutódja, magára vállalta a nemzeti kisebbségek védelméről szóló négy kétoldalú megállapodásból eredő kötelezettségek teljesítését. Ilyen megállapodás van Horvátországgal, Magyarországgal, Romániával és Macedóniával. A Regionalizmus Központ a Nyílt Társadalom Alapítvány támogatásával megvalósított egy projektet, amely az említett nemzetközi megállapodások implementációjára összpontosított. A kutatócsoport betekintést nyert a kormányközi vegyes bizottságok jegyzőkönyveibe és közvetlen kapcsolatba lépett a nemzeti tanácsok, valamint a nemzeti kisebbségekkel foglalkozó állami szervek és testületek képviselőivel, majd két célkitűzést fogalmazott meg. Az első szerint evidentálni kell mindazokat a nyitott kérdéseket, amelyeket a Megállapodást aláíró országok küldöttségei a Szerbiában élő kisebbségük helyzetével kapcsolatban felvetettek. A másik célkitűzés az volt, hogy ajánlásokat fogalmazzanak meg a kormányközi vegyes bizottságok munkájával kapcsolatban, annak minél hatékonyabbá tétele érdekében.

A nyitott kérdések definiálásával foglalkozó kormányközi vegyes bizottságok delegációinak munkája során elért eredményeket ebben a kiadványban magának a jelentésnek a szövegében ismertették. Hangsúlyozni kell, hogy egyes nyitott kérdések megoldása összetett törvényhozási eljárásokat és mechanizmusokat követel meg, míg mások megoldásához elegendő a politikai akarat.

Ajánlások

- A Kormányközi Vegyes Bizottság szerb delegációjában a legmagasabb rangú állami tisztviselőknek kellene helyet kapniuk;
- Meghatározni azokat a mechanizmusokat, amelyek biztosítják a kontinuitást a Kormányközi Vegyes Bizottság munkájában részvevő delegációk összetételében;
- Tiszteletben tartani a kétoldalú megállapodás minden rendelkezését, és azokkal összhangban végrehajtani az ajánlásokat, amelyek a kormányközi vegyes bizottság ülészeit elhangzanak. Biztosítani a jogszabályozási előfeltételeket a rendelkezések teljesítéséhez (azoknál a megállapodásoknál, amelyekben ezt előírányozták), amelyek a nemzeti kisebbségeknek a hatalom mindhárom szintjén való politikai képviseletét definiálják;
- Biztosítani a feltételeket ahhoz, hogy átláthatóbb és láthatóbb legyen a kormányközi vegyes bizottságok munkája;
- Létrehozni egy külön testületet, amely figyelemmel fogja kísérni a kormányközi vegyes bizottságok elfogadott ajánlásainak végrehajtását;
- Összegyűjteni a bizottságok összes ülésének jegyzőkönyveit;
- Terminológia szempontjából egységesíteni a jegyzőkönyvek jogi kifejezéseit, összhangban a szerb törvényhozás jogi terminológiájával;

- Fenntartani a kormányközi vegyes bizottságok üléseinek dinamikáját a kétoldalú megállapodás rendelkezéseivel összhangban;
- Egyszerűsíteni a bizottsági ülések jegyzőkönyveinek előkészítésére, egyeztetésére és aláírására vonatkozó procedúrát;
- A Bizottságok delegációinak összetételére vonatkozó kritériumokat egyik fél sem kötheti feltételekhez;
- Kívánatos, hogy az anyaországok delegációi a bizottság ülészakának előkészítése során konzultáljanak a kisebbséggel, amelynek az érdekeit képviselik;
- Fejlesztani a mechanizmusokat, amelyek hozzájárulhatnak a kétoldalú megállapodásokban szereplő ajánlások megvalósításának hatékonyabb felügyeletéhez;
- Létrehozni az együttműködést a Nemzeti Kisebbségek Köztársasági Tanácsa és a kormányközi vegyes bizottságok között.

РЕЗИМЕ И ПРЕПОРАКИ (МК)

Република Србија, како правна наследничка на СРЈ и Државната заедница СЦГ, го презема на себе исполнувањето на обврските што произлегуваат од четирите билатерални спогодби за заштита на националните малцинства. Спогодбите се потпишани со Хрватска, Унгарија, Романија и Македонија. Центарот за регионализам, со поддршка на Фондацијата за отворено друштво, го реализираше проектот што се занимава со дometите на овие меѓународни договори. Истражувачкиот тим, со увид во записниците на меѓувладините Мешовити комисији-одбори и со непосреден контакт со претставниците на националните совети, државни органи и тела што се занимаваат со националните малцинства, издвои две цели. Првата беше, евидентирање на нерешените „отворени прашања“, што ги имаат упатено делегациите на земјите потписнички на Спогодбата, а во врска со положбата на нивните национални малцинства во Србија. Втората цел беше, утврдување на препораките што се однесуваат на работата на меѓувладините Мешовити комисији-одбори, за унапредување на нивната ефикасност.

Резултатите од работата на делегациите на меѓувладините Мешовити комисији-одбори, што се занимаваат со дефинирање на „отворените прашања“ во оваа публикација, се презентирани низ текстот на самиот извештај. Треба да се потенцира, дека решавањето на одделни „отворени прашања“ бара сложени законодавни процеси и механизми, а за решавање на некои доволна е само политичка волја.

Препораки

- Претставниците на Србија во меѓувладините Мешовити комисији, би требало да бидат во ранг со највисоките државни службеници;
- Да се утврдат механизмите што обезбедуваат континуитет во составот на членовите на делегацијата, кои учествуваат во работата на меѓувладините мешовити комисији;
- Да се почитуваат сите одредби на билатералните спогодби и во согласност со нив да се спроведат препораките што се даваат на заседанијата на меѓувладините мешовити комисији. Да се обезбедат нормативни предуслови за исполнување на одредбите (на оние спогодби во кои тоа е предвидено) што го дефинираат политичкото претставување на националните малцинства, на сите три нивоа на власт;
- Да се обезбедат услови за поголема транспарентност на работата на меѓувладините Мешовити комисији и поголема видливост на нивната работа;
- Да се востанови посебно тело, што во континуитет ќе го следи спроведувањето на усвоените препораки на меѓувладините Мешовити комисији;
- Да се комплетираат записниците од сите одржани седници на Комисијата;

- Терминолошки да се изедначи правниот речник на записникот, во согласност со правната терминологија на српското законодавство;
- Динамиката на одржување на седниците на меѓувладините Мешовити комисији, да се одржува во согласност со одредбите на билатералната Спогодба;
- Да се поедностават процедурите на подготовки, усогласување и потпишување на записникот од седницата на Комисијата;
- Критериумите за составот на делегацијата Комисија, не може да ги условува ниту една договорна страна;
- Пожелно е, делегацијата на државата на матичниот народ, во подготовки на заседанието на Комисијата, да го консултира малцинството чии интереси ги застапува;
- Да се унапредат механизмите што би придонеле за поефикасно следење на реализацијата на препораките од билатералните спогодби;
- Да се воспостави соработка на Републичкиот совет за национални малцинства и меѓувладините Мешовити комисији.

REZUMAT ȘI RECOMANDĂRI

Republica Serbia ca succesor în drepturi al Republicii Federale Iugoslavia și al Comunității Statale Serbia și Muntenegru a preluat îndeplinirea obligațiilor care reies din patru acorduri bilaterale privind protecția minorităților naționale. Acordurile au fost semnate cu Croația, Ungaria, România și Macedonia. Centrul pentru Regionalism, cu sprijinul Fundației pentru o Societate Deschisă, a realizat un proiect cu accentul pe implementarea acestor acorduri internaționale. Echipa de cercetare, prin accesul la procesele-verbale ale comisiilor-comitetelor interguvernamentale mixte și prin contactul direct cu reprezentanții consiliilor naționale, ai organelor de stat și organismelor care se ocupă de minoritățile naționale, a fixat două obiective. Primul este evidențierea problemelor deschise pe care le-au remis delegațiile țărilor semnatare ale Acordului cu privire la poziția minorității lor naționale în Serbia. Al doilea obiectiv a fost stabilirea recomandărilor care se referă la activitatea comisiilor-comitetelor interguvernamentale mixte în vederea avansării eficacității acestora.

Rezultatele activității delegațiilor comisiilor-comitetelor interguvernamentale mixte care se ocupă de definirea problemelor deschise în această publicație sunt prezentate prin textul raportului însuși. Trebuie menționat că soluționarea anumitor probleme deschise necesită procese și mecanisme legislative complexe, iar pentru soluționarea altora este suficientă doar voință politică.

Recomandările

- Reprezentanții Serbiei în comisiile interguvernamentale mixte ar trebui să fie în rangul celor mai înalți funcționari de stat;
- A se stabili mecanismele care asigură continuitatea în componența delegațiilor care participă la lucrările comisiilor interguvernamentale mixte;
- A se respecta toate dispozițiile acordurilor bilaterale și în conformitate cu acestea să se aplice recomandările care se dau la sesiunile comisiilor interguvernamentale mixte. A se asigura premisele normative pentru îndeplinirea dispozițiilor (ale acelor acorduri unde aceasta este prevăzut) care definesc reprezentarea politică a minorităților naționale la toate trei niveluri ale puterii;
- A se asigura condiții pentru o mai mare transparență a activității comisiilor interguvernamentale mixte și o mai mare vizibilitate a activității lor;
- A se institui un organism aparte care va urmări aplicarea recomandărilor adoptate ale comisiilor interguvernamentale mixte;
- A se completa procesele-verbale de la toate ședințele comisiilor;
- A conforma terminologic vocabularul juridic în conformitate cu terminologia juridică a legislației sârbești;
- Ritmul ședințelor comisiilor interguvernamentale mixte a se menține în conformitate cu dispozițiile Acordului bilateral;

- A se simplifica procedurile de pregătire, conformare și semnare a proceselor-verbale de la ședințele comisiilor;
- Criteriile de alcătuire a delegației Comisiei nu pot fi condiționate de nicio parte contractantă
- Ar fi de dorit ca delegațiile statelor poporului de origine, la pregătirea sesiunii comisiei, să consulte minoritatea ale cărei interese le reprezintă;
- A se avansa mecanismele care ar contribui la urmărirea mai eficace a realizării recomandărilor din acordurile bilaterale;
- A se stabili cooperarea dintre Consiliul Republican pentru Minoritățile Naționale și comisiile interguvernamentale mixte.

CIP - Каталогизација у публикацији
Библиотека Матице српске, Нови Сад

323.1(497.11)
341.234(497.11)

ANALIZA sprovođenja bilateralnih sporazuma o zaštiti prava nacionalnih manjina Srbije sa Hrvatskom, Mađarskom, Rumunijom i Makedonijom : analize i preporuke / [autori tekstova Darko Baštovanović ... et al.]. - Novi Sad : Centar za regionalizam, 2016 (Novi Sad : Reclamare). - 58 str. ; 30 cm

Tiraž 300. - Rezime na više jezika.

ISBN 978-86-86145-30-7

1. Баштовановић, Дарко [аутор] 2. Туцић, Татјана [аутор] 3. Попов, Александра [аутор]
4. Перковић, Јелена [аутор]

а) Националне мањине - Заштита права - Србија

COBISS.SR-ID 306155783